

J. II - 339.

Názorné vyučování

M. M.
140

V PRVÉ TŘIDĚ OBECNÝCH ŠKOL.

Od

FRANTIŠKA TESAŘE,
ředitele soukromého ústavu vyučovacého.

V PRAZE.

Nakladatel Theodor Mourok.

1873.

*Nazírání hlavních částí domu. Rejsování kolmých
a vodorovných čar. Počítání do čtyř.*

Učitel ukazuje zákům domeček z lepenky aneb ze dřeva, táže se: Co jest to? Ž. Domeček. Uč. Patřte na ten domeček! Jak se jmenuje toto spodní u domu (na zdi ukazuje). Ž. To jsou zdi. U. A což jest tuto nad zděmi (na střechu ukazuje). Ž. Střecha. Uč. Tuto nad střechu něco strmí, kouřívá se z toho; co jest to? Ž. Komín. Uč. Povězte, co že jste na domě viděli? Ž. Na domě viděli jsme zdi, střechu a komín. Uč. Patřte nyní ještě na zdi! Tuto jest hrana v pravo, v levo také hrana, na hoře hrana a v dole též hrana. Co jsem vám ukazoval? Ž. Hrany. Uč. Spočítáme tyto hrany! V pravo jedna hrana a v levo jedna hrana jsou dvě hrany; na hoře jedna a v dole jedna jsou opět dvě hrany; dvě hrany a dvě hrany jsou čtyři hrany. Povězte to takto: Na zdi vidíme čtyři hrany. Uč. Vyzdvihněte ukazováček pravé ruky! Máchněte jím se shora dolů. Nyní od pravé ruky k levé! Povězte, co v školní světlici stojí? Co leží rovně! (Žáci máchají prstem kolmo a vodorovně).

Uč. Které z těch čtyř hran stojí? a které leží? Ž. Pravá a levá stojí, hořejší a dolejší leží. Uč. Tuto mám křídlo v pravé ruce a tou na čisté černé tabuli pojedou se shora dolů — udělám čáru. Tato čára bude nám představovati tuto hranu (na kolmou v pravo ukazuje). Nyní pótáhnou od první čáry druhou a sice, od pravé strany nahoře k levé (\lrcorner); nyní od pravé strany v dole k levé straně (\llcorner); nyní ode shora dolů (\sqcap); kolik čar udělal jsem? Ž. Čtyři. Uč. A kolik hran viděli jsme na zdi? Ž. Také čtyři. Uč. Tyto čtyři čáry s tím místem mezi nimi budou nám představovati zdi. Uč. Které z těchto čar jsou stejné? Ž. Čára v pravo a čára v levo jsou stejné; čára nahoře a čára v dole jsou také stejné. Uč. Čára v pravo a čára v levo jsou kolmé čáry; čára nahoře a čára v dole jsou vodo-

rovné čáry; proč? — (Podobně ukáže učitel, co jsou čáry rovnoběžné.)

Poznam. Ukázav učitel žákům svým, jak mají tabulku na lavici klásti, jak písátko držeti, jak seděti, velí aby rejsovali a) čáry kolmé, b) vodorovné, c) aby dvě t. kolmou s vodorovnou spojili a konečně všechny čtyři spojili v čtyřúhelník.

Uč. Tuto držím pravídko. Takto stojí kolmo; takto leží vodorovně. Než hle, já je tak postavím, že nebude státi ani kolmo ani ležeti vodorovně — jest šikmo. Ohledněte se po světlici, a povězte, co šikmo vidíte! U. Nyní popatřte na střechu našeho domečku; kolik hran vidíte? Ž. Tři. Uč. Kolik z nich je šikmo? Ž. Dvě. U. A třetí jest jaká? Ž. Vodorovná. Uč. Narejsuju i střechu; vizte odkud začnu a kam potáhnu. — Kolik čar musel jsem uděti, abych obrejsoval střechu? Ž. Tři. U. Tyto dvě (ukazuje na šikmé) jsou šikmé čáry; a jaká jest ona spodní? Ž. Vodorovná. U. Rejsujte šikmou čáru od pravé strany k levé! Od levé k pravé! Rejsujte je ještě jednou a nahore je spojte! Spojte tyto dvě šikmé čáry v dole čárou vodorovnou. U. Nyní Vám vyrejsuji celý domeček, a Vy podle něj rejsovati budete.

Z čeho se domy staví. Lomec, práce a nástroje jeho. Příběhy na výstrahu.

Uč. Aby zdi byly, co se musí státi? Ž. Musejí se stavěti. Uč. A z čeho se zdi staví? Ž. Z kamene. Uč. Neviděli jste, žeby i z dříví domy byly? Ž. Také z dříví. Uč. Z čehož ale jsou všechny naše domy vystavěny? Ž. Z kamene. Uč. Proč asi z kamene a ne z dříví? Ž. — U. Povím vám to. (Učitel drže v jedné ruce kámen a v druhé dřevo, táže se): Kdybych vrhl dřevo do ohně, což se stane? Ž. Zapálí se a shoří. U. A což kdybych kámen také do ohně hodil; co se s tím nestane? Ž. Nezapálí se a neshoří.

U. Tuto máme nůž; která z obou těch věcí se dá řezati, kámen čili dřevo? — Co jest tedy tvrdší? Ž. Kámen. U. Když dříví po delší čas leží, a pršíva naň a sněh padává, pukří, hnije, tří a rozpadává se. Tuto vizte kus dříví zpukřelého, tu zetlelého a shnilého! Kdyby se stěny domovní ze dřeva stavěly, coby se s nimi také stalo? A

proč? Ž. Proto žeby na ně pršivalo a sníh padával. U. Zdaž také kámen pukří a hnije? A shoří-liž, když se byl do ohně uvrhl? Stěny z kamene tudíž déle trvají = jsou trvanlivější než ze dřeva; proč tedy staví se domy z kamene? — Uč. Někdy se stává, že oheň vypukne; dřevěné domy shoří, kamenné nic; kamenné domy jsou bezpečnější než dřevěné. Proč se také domy staví z kamene? — — U. Odkud pak se ale kamení bere, aby se mohly domy z něho stavěti? Ž. Ze země. U. A jak se dobývá? Ž. Kamení se ze země vykopává. U. Někdy se ovšem kamení ze země vykopává, a to když mnoho malých kamenů vedle sebe leží; než někdy jest jen jediný kus veliký v zemi a tomu říkáme skála. Ze skály musí se kámen lámati. Tomu místu, kde se kámen láme, říkáme *lom*, a tomu člověku, který jej láme — *lomec* č. *lamač*. Povím Vám, jak se kamení láme. Lomci, když skálu pod zemí vypátrají, odhrnou zemi č. prst. Čeho jim asi k tomu zapotřebí? Ž. Rýče, motyky a nosatce. U. Znáte-liž tyto věci? Tuto vám je okáží; která z nich je rýč? která motyka? která nosatec? Povězte, co na rýči vidíte? Ž. Na rýči vidíme násadu, rýč, ostří a čepel. Motykou a nosatcem kopá se v zemi, kde se kamení lámati má; chce-li ale lomec kámen ze skály ulomiti, jak se to dělá? Ž. mlčí. U. Co pak se dělává, když z polena louč se štípá a poleno rozštěpiti se nedá pouhým sekáním? Ž. Vezme se k tomu klín. U. Což musí také lomec míti, aby kámen ze skály ulomil, a pouhým nosatcem nemůže? Ž. Vezme klín. U. Jaký klín jest k štípání dříví? Ž. Dřevěný. U. Kámen jest tvrd a na tvrdý kámen zapotřebí také tvrdého klínu. Železný klín jest tvrdý klín; jakého klínu užívá tedy lomec? Ž. Železného. Klín ten vráží buď kladivem neb paličkou. Někdy také do kamene vrtá, díry prachem naplní a zapálí, aby se skála roztrhla na kusy. Nalámané kamení se na hromadu hází aneb sochořem valí, pákou zdvihá. (Přitom ukazuje učitel páku.) Nalámané kamení rovná se v hranice. Hranice taková, která jest takto (ukazuje sáh) dlouhá, také tak široká i vysoká, jmenuje se *sáh kostkový* č. *sáh lorychlový*. Proč asi se ten sáh jmenuje kostkový? Některé lomy bývají hluboké a zem podrytá. Kdyby do hlubokého lomu padl; co by se mu mohlo státi?

Příběhy na výstrahu.

Jistý klouček, jmenoval se Jaromírek, šel jednou okolo lomu. I chtěl viděti, jak hluboký lom jest a šel až na kraj,

aby se dolů podíval. V tom ale země pod nohama jeho povolila, tak že do lomu spadl a ach! ruku si zlomil. Měli jste slyšeti pláč jeho a bědování otčovo a matčino! Čemu se z tohoto příběhu můžete naučiti?

* * *

Václav, malý hošík, dovoľoval se matky, aby směl k lesíku na červené jahody. Jdi, pravila matka, nechoď ale pěšinkou okolo lomu; lomci tam trhají skálu prachem; jdi silnicí v pravo! Václav šel sice silnicí, když ale přišel k pěšince, pomyslíl si: Silnice se tamhle tuze vine, pěšinkou tam budu dříve. I šel pěšinkou. Sotva byl k lomu došel, vysla rána a již se válel Václav na zemi. Kámen jeden odletěl a Václavovi na nohu, až mu ji přerazil. Nyní jest mrzákem a bude do nejdelsí smrti litovati, že byl matky své neposlušen.

U. Kamení nalámané nakládá se na vůz, a k místu se dováží, kde se má dům stavěti. Což se může státi, když se kamení nakládá? Ž. může kámen spadnouti. U. A kdyby dítě blízko vozu stálo, co by se mu lehce státi mohlo?

Příběh.

Jednou také dělníci nakládali kamení na vůz. I šel chlapec okolo a zůstal státi. Dělníci ho pobízeli, aby šel po svých. Jan, tak se ten chlapec jmenoval, pomyslíl si: Co Vy mně máte co poroučeti? Vy mně nedáváte jísti ani mne nešatíte; co bych vás poslouchal? I zůstal státi. Dělníci nesměli zaháletí a nakládali pořád. I stalo se, že dělník kámen na vůz hodil, ten se o jiný rozrazil a kus z něj vletěl Janovi do oka. Z oka hned krev srčela. Kámen ten neposlušnému chlapci oko vyrazil.

Poznámenná. Nyní rejsuje učitel rýč, motyku, nosatec a klín na školní tabuli a má dítky k tomu, aby po něm rejsovaly na tabulkách svých. Rozumí se, že věc co nejjednodušeji bráti se musí.

Kamenník. Práce jeho a nástroje.

U. Když se bylo kamení nalámalo, jest *nerovné, hrbo-
lité*, má-li se jej k stavení užiti, musí se otesati, aby bylo

rovné, někdy až hladké. Proč že se kamení otesává? U. Jak pak jmenuje se onen muž, který kamení otesává? Ž. Kamenník. U. Kdo z vás viděl kamenníka pracovati? U. Pověz nám tedy, čím že kámen otesává? Ž. Dlátem. U. A čím tluče na dláto? Ž. Kladivem neb paličkou. U. A z čeho jest dláto? A z čeho kladivo neb palička? — U. Když kamenník kámen otesává, práší se; co dělá ale prach očím? Aby se tudy kamenníkovi do očí neprášilo, a tím aby se zraku neškodilo, co dělává? Ž. Navlažuje jej. U. Někdy zapotřebí k stavění domů kamenů, které mají takovéto plochy (ukazuje na tabuli), tedy rovné a přímé, takovým kamenům říkáme *úhelníky*. Aby vytesal kamenník úhelníky, zapotřebí mu *pravidka a úhelnice*. Tuto patřte na pravidko a úhelnici.

Při otesávání kamena odlétávají drobné kousky; coby se mohlo státi tomu, kdoby se blízko práce kamenníkovi stavěl?

Poznamendní. Žáci opět rejsují, co byli nového poznali: *dláto, palici, kladivo, pravidko a úhelnici.*

Základy. Hašení vápna. Příběhy na výstrahu.

U. Tam, kde se dům stavěti má, vyměří se potřebné místo. Povézte, čím se měří? Potom kopají se v zemi jámy na dél a na šíř. Do těchto jam klade se kamení, aby se na ně zdi stavěti mohly. Těmto jamám kamením naplněným říkáme *základy*. Dům bez pevných základů trhal by se a bořil. Kdyby někdo stavěl dům bez základu, jednal by dobře? Proč ne? U. Na základy klade se kámen na kámen a jeden vedle druhého — zdí se. Aby ale kámen kamene se držel, spojují se; čím pak se kameny spojují? Ž. Vápnem. U. Ne však samým vápnem, přidává se též písku. Jakž říkáme vápnu s pískem smíšenému? Ž. Malta. U. Víte-li pak, odkud se vápna dobývá? Ž. Ze země. U. Jak se jmenuje ten kámen, z kterého se vápna nabývá? Ž. Vápenec. U. Tuto ukazují Vám vápenec, tuto vápno. U. Vápenec ze skály se láme, nalámaný vápenec narovná se do pece a silným ohněm se vypaluje, a jmenuje se jak? Ž. Pálené vápno. U. Jak říkáme místu, kde se vápno pálí? Ž. Vápenice. U. A člověku, který je pálí? Ž. Vápeník. U. Vápno pálené vysype se do džberů, kádí aneb truhlíků a vodou polévá. Tu začne syčeti, vaří se, až se kouří, rozpadává se, až je

z něj kaše — hasí se; jak říkáme takovému vápnu? Ž. Hašené.

U. Vápno s pískem se míchá. Tuto mám rozličný písek: bílý, červený, žlutý; drobný, hrubý; podívejte se naň. Víte-li pak také, kde se písku dobývá? Tuto mám kámen, podívejte se naň, až jej roztluku, bude z něj samý písek; tomu kamenu říkáme pískovec. Tento červený pískovec jmenuje se *jeseň*. Jak říkáme lidem, kteří písku buď ze země aneb z řek dobývají?

Příběhy.

Jednou hasilo se vápno u stodoly. Tu u vrat stál Karel nedaleko jámy, do které se vápno vlévalo. Vrata byla jenom přivřena. Najednou strhl se vítr, vrata se otevřela a porazila Karla, že do vápna v jámě spadl. Otec, jenž vápno hasil, vytáhl sice hned Karla, ale tento byl již po kolena opařen. Podnes jest mrzákem.

* * *

Jednoho dne šel Jaroslávek z lesa. I šel okolo vápenice. Pod střechou bylo vápno pálené. I pomyslíl sobě Jaroslávek: Počkej, tu si vezmu kus vápna a doma je budu hasiti, abych věděl jak syčí. Aby toho nikdo neviděl, vzal kus vápna a do kapsy schoval a dále svou cestou se ubíral. Ale z černých mraků začalo najednou pršet, že se jen lilo. Jaroslav promokl tak, že i vápno v kapse se mu hasilo. Ubohý hoch se tím opařil a dlouho veliké bolesti snášeti musel.

* * *

Jednoho dne šla matka se svými třemi dětmi k jámě, aby sobě písku nakopala. Dvě nejmladší z dětí zůstaly na kraji jámy; nejstarší s matkou do jámy vešlo. Sotva začaly kopati, sesula se podkovaná země a matku i dítě zasypala. Tu plakaly a rukama lomily děti a pro matku a sestru nařkaly! Jedno z nich ale bylo tak rozumné, že volalo o pomoc, a lidé, kteří blízko na polích pracovali, slyšeli volání jeho, přiběhli a matku i dcerušku její vyhrabali. Byly obě ještě živы.

Zedníci, práce jejich a nástroje. Lešení, rumpál, kladka.

U. Jak že se jmenuje vápno s pískem smíšené? Ž. Malta. U. A k čemu se malty užívá? U. Jak se jmenují ti lidé, kdo zdi staví? Ž. Zedníci. U. Aby se jim kámen hodil, co s ním dělávají? Ž. Otloukají jej. U. A čím to činí? Ž. Kladičem. U. Čímž malty nabírají? Ž. Lžící. U. Že lžice té potřebují zedníci, jakou ji nazveme? Ž. Zednickou lžící. U. Z čehož malty nabírají? Ž. Z truhlíků. U. Zedníci od rána do večera pracují a že nelenují, Pán Bůh jim práce požehnává; zdi napořád přibývá, až konečně na ni vysáhnouti již nemohou. Což dělávají, aby dosáhli na zeď? Ž. Staví lešení.

Poznámání. Tuto popisuje učitel lešení.

U. Aby zedníci od práce odcházeti nemuseli a sami kamení, cihly a maltu sobě přinášeli; co se děje? Ž. Jsou lidé, kteří jim ty věci podávají. U. A jak těmto lidem říkáme? Ž. Podavači. U. Povězte jak podavači kamení, cihly a maltu podávají a v čem? (Popisuje se.)

U. Často tahají se kameny, cihly a jiné na lešení po provaze. Aby mnoho lidí k tomu zapotřebí nebylo, je v dole rumpál a na lešení kladka jedna nebo více. Podívejte se tuto na rumpál a na kladku. U. Kde jste již viděli rumpál a kde kladku? U. K vytahování kamení, dříví a j. na lešení zapotřebí jest provazu; jak se jmenuje onen muž, který provazy dělá? Ž. Provazník. U. A z čeho je dělá? Ž. — U. Tuto mám kus provazu; rozpletu jej. Provaz ten má pramínky. Pramínek opět rozpletu. Ten jest z vláken čili vlasů. Vlasy ty jsou konopí. Tuto vizte konopí, tuto len. Provazník dělá provazy ze lnu a konopí. U. Někdy se může přihoditi, že kámen, cihla neb malta z lešení spadne; také se přiházívá, že se provaz ztrhá.

* * *

Jednoho dne (bylo to ve svátek) běhali rozpustilí kluci po lešení. I stalo se, že prkno jedno povolilo, a chlapec, který na něm stál, spadl a zlámal nohu.

* * *

Jiný opět chlapec stál pod lešením, na kterém zedníci právě pracovali. Tu skulinou propadl kámen, padl chlapec na hlavu a tak ho udeřil, až ho omráčil.

Opakování toho, čemu dítky až posud se naučily.

U. Kolik zdí musí se vystavěti, aby byl dům? Ž. Čtyři.
 U. Kolik čar museli jsme táhnouti, abychom vypočetli tyto čtyři zdi? Ž. Čtyři. U. Jsou-liž čáry ty všechny stejny? Ž. Nejsou. U. Odkud a kam táhl jsem čáru spodní? Ž. Od levé ruky k pravé. U. Kterou jsem právě tak táhl? Ž. Onu hořejší. U. Které čáry jsou tedy stejny? U. Povězte, jak se tyto čáry jmenují? Ž. Vodorovné. U. A poněvadž zároveň běží? Ž. Rovnoběžné čáry. U. Odkud a kam táhl jsem ony čáry v pravo a vlevo? Ž. Se shora dolů. U. Jaké čáry jsou ty? Ž. Kolmé. U. A jaké ještě? Ž. Rovnoběžné. U. Kolik kolmých a kolik vodorovných čar udělali jsme? Ž. Dvě kolmé a dvě vodorovné.

U. Povězte, co ve světnici kolmé a co vodorovné jest! Povězte, co kolmé a rovnoběžné! Co vodorovné a rovnoběžné!

U. Čáry tyto jsou spojeny. Ukaž, s kterýma čarama jest hořejší vodorovná spojena a kde? S kterýma spojena jest kolmá čára v levo a kde? U. Tuto vidíte úhel, tuto jeden, tam jeden atd.; kolik úhlů tu vidíte? Ž. Čtyři. U. Jak asi tomu obrazci, jenž čtyry úhly má, budeme říkati? Ž. — U. Čtyrúhelník.

U. Poohlédněte se ve světnici, které věci představují čtyrúhelník? Ž. Stěny, strop, podlaha, tabule a j.

U. Rejsujte čtyrúhelníky! U. Tuto narejsuju vám střechu; kolik čar musel jsem táhnouti? Ž. Tři. U. Odkud a kam táhl jsem každou z těchto čar?

U. Kolik úhlů vidíte na tomto obrazci? Ž. Tři. U. Jak jej budeme nazývati, an má tři úhly? Ž. Trojúhelník. U. Rejsujte trojúhelníky!

Cvičení mluvní.

Učitel ukazuje věci, táže se žáků: Co jest to? A žáci odpovídají: Totof jest ku př. stůl.

Co jest to? (ukazuje na kámen). Ž. Totof jest kámen.

Na písek: Totof jest písek.

— vápno: — — vápno.

— hlínu: — — hlína.

— cihlu: — — cibla.

— zeď: — — zeď.

— dřevo: — — dřevo.

Na rumpál: Totot jest rumpál.
 — kladku: — — kladka.
 — konopí: — — konopí.
 — len: — — len.
 — kladivo: — — kladivo.
 — dláto: — — dláto.
 — vápenec: — — vápenec.
 — vůz: — — vůz.
 — kolečko: — — kolečko atd.

Odkud se věci nabývá?

U. Odkud nabývá se kamene? Ž. Kamene nabývá se ze země.
 — — — vápence? — Vápence — — —
 — — — písku? — Písku — — —
 atd.

Z čeho věci jsou.

U. Z čeho jest násada? Ž. Násada jest ze dřeva.
 — bývá klín? — Klín bývá ze dřeva nebo
 ze železa.
 — sekera? — Sekera jest ze železa.
 atd.

U. Co jest ze dřeva, tomu říkáme *dřevěné*, co ze železa,
 tomu *železné*, co z kamene, tomu *kamenné* atd.

U. Které věci jsou železné? Železný bývá klín, železná jest
 sekera, železné jest kladivo.

K čemu věci jsou neb k čemu se jich užívá.

U. K čemu užívá se kamene? Ž. Kamene užívá se k stavění.
 — — hlíny? Hlínny užívá se k dělání ci-
 hel atd.
 — — písku? Písku užívá se k stavění atd.
 — — vody? Vody užívá se k hašení vá-
 pna atd.
 — kladiva? Kladiva užívá se k bušení,
 zatloukání.
 atd.

Co věci jsou.

U. Co jest kámen?	Ž. Kámen jest stavivo.
— — vápno?	— Vápno — —
— — písek?	— Písek — —
— — hlína?	— Hlína — —
— — kladivo?	— Kladivo jest nástroj.
— — lžíce zednická?	— Zednická lžíce jest nástroj.
— — truhlík?	— Truhlík jest nádoba.
— — vápenice?	— Vápenice jest budova.

atd.

Kdo těchto věcí potřebuje.

U. Kdo potřebuje kladiva?	Ž. Zedník potřebuje kladiva.
— — lžíce?	— — lžíce.
— — krokvice?	Zedník i kameník potřebuj krokvice.
— — páky?	Lomec potřebuje páky.

atd.

Co lidé, jež jsme posud poznali, činí neb dělají.

U. Co dělá lomec?	Ž. Lomec zemi odkopává, lá- me kámen, vrtá, odhazuje, rouhá.
— — kameník?	Kameník otesává kamení.
— — zedník?	Zedník staví zdi a ovrhu- je je.
— — písař?	Písař kopá písek aneb jej z vody váží.
— — vápenník?	Vápenník pálí vápno.
— — podavač?	Podavač podává kamení, ci- hly, vápno.
— — provazník?	Provazník plete provazy.

atd.

Co na věcech těch vidíme.

U. Co vidíte na rýči?	Ž. Na rýči vidíme násadu, rýč, ostří, čepel.
— — — kladivě?	Na kladivě vidíme násadu a kladivo.

U. Co vidíte na sekeře? Ž. Na sekeře vidíme topárko, ostří, čepel.
atd.

Přirovnávání.

Rýč a hlín. Rýč jest široká, hlín jest úzký.

Kladivo a palice. Palice bývá větší než kladivo. Palice bývá železná nebo dřevěná; kladivo jest železné. Sekera jest ostrá; palice a kladivo jsou tupé. Palice a kladivo jsou nástroje.

Písek a hlína. Písek jest sypký, hlína jest lepká. Hlína se ve vodě rozmoči, písek nic. Písek v ohni velkém se rozhřívá, hlína v ohni tvrdne. Písek jest drsný, hlína jest mastná. Písek bývá červený, bílý, hnědý neb žlutý, hlína bývá červená, hnědá neb žlutá.

Kámen a dřevo. Kámen jest tvrdší než dřevo. Kámen jest těžší než dřevo. Kámen zvětrá, dřevo puká, hnije a zetlí. Dřevo hoří, kámen nic.

Vápenec a železo. Železo jest hnědé neb černé; vápenec jest šedý neb bílý. Železo jest tvrdé; vápenec jest měkký. Železo jest hutné; vápenec jest řídký. Železo jest kujné; vápenec nic. Železo jest těžší než vápenec.

Rozmluva o střeše. Dělání cihel.

U. Povězte, zdaž jsou zdi u všech domů stejně vysoké? Ž. — U. U některých domů vystaví se jen tak vysoké zdi, jako jest naše světnice, u některých dva-, tři-, i čtyřikrát vyšší. Tu pak jsou světnice, kuchyně atd. při zemi a tomu vesměs říká se *přízemí*. Nad těmi jsou opět světnice, kuchyně atd. a tomu se říká *patro* neb *poschodí* první. Jsou domy o dvou, třech, čtyřech i více patrech neb poschodích. U. Jmenujte dům o jednom poschodí o dvou atd.

U. Když se byly zdi vystavěly, což se staví, aby do domu nepršelo aneb snh nepadal? Ž. Střecha. U. Tuto vám okážu střechu našeho domečku, abyste viděli, z čeho se skládá. (*Při tom ukazuje učitel křídlici, tašku, potom krov a konečně rozembrav krov, ukazuje trámy, krokve, latě atd.*)

U. Povězte, z čeho že jest krov? Ž. Ze dřeva. U. Jak se jmenuje to místo, kde dříví roste? Ž. Les. (*Zde dobře pověděti, jak se v lese stromy poráží, co jest pařez, kláda č. rejl, dříví měkké a tvrdé.*)

U. Kláda jest oblá, patřte na trám; jaký jest ten? Ž. Hranatý. U. Což se muselo státi, aby z oblých klad byly trámy hranaté? Ž. Musely se otesati. U. A jak se jmenuje onen muž, který klády otesává? Ž. Tesař. U. Kdo z vás viděl tesaře pracovati? U. Aby se nemusel shýbati ku kládě, kam si ji klade? Ž. Na kozy. U. A aby se mu s koz opět nesvalila, čím ji upevňuje? Ž. Skobami. U. Trámy musí býti rovné, což dělává tesař, aby rovně tesal? Ž. Natáhne šňůru. U. Což byl ale dříve udělal šňůrou, než ji natáhl? Ž. Namočil ji do červené barvy. U. Tato červená barva jmenuje se *rudka*. Proč pak namáčí šňůru do rudky? Ž. Aby udělal čáru. U. Vždyť by mohl podle šňůry sekati, jako zahradník podle šňůry záhony dělá, stromy sází? Ž. Nemůže. U. Proč? Ž. Protože by ji přetal. U. Tuto vám ukáži nástroje tesařské. Totot jest oštěpačka, to teslo, to šalovačka a j. U některých klad řezí se prkna, z prken pak latě. Povězte, kde se ze špalků prkna a z prken latě řezí! (Tu se popíše, ukáže aneb na tabuli narejsuje pila.)

U. Povězte, co se děje, když jest krov postaven? A čím se potom kryjí domy? Ž. Cihlami. U. Také křidlicí, šindelem, došky a jiným. Jak se jmenuje ten, kdo domy pokrývá? Ž. *Pokryvač*.

U. Povíme sobě o cihlách; kdož z vás ví, z čeho se dělají? Ž. Cihly se dělají z hlíny. U. Také písku k tomu potřebí. A kde se hlíny dobývá? Ž. V zemi. U. Jakž budeme říkati člověku, který cihly dělá? Ž. Cihlář. U. A té budově, v které se dělají? Ž. Cihelna. U. Kdo z vás viděl cihlu? Tedy pověz, jak vyhlíží! Ž. Cihla jest podlouhlá, čtyřhraná, rovnoboká. U. Cihlář dělá také háky, žlabovce, tašky a j. (Učitel buď skutečně ty věci, buď vyrejsované na tabuli ukáže.) U. Když chce cihlář dělati cihly, nakopá sobě hlíny, která je mastná, tuhá, snadno tvořitelná, která se dá snadno s pískem smíchati, sušením se nesmrštuje, v ohni co kámen tvrdne a zčervená neb zžlutne. (Tuto máte kus takové hlíny.) Této hlíny naveze cihlář pod kolny do jam vyzděných aneb fošnami vypeřených, poleje ji vodou, aby dokonale změkla, potom dobře s pískem smíchá. Aby se dobře s pískem smíchala, šlapá se č. hněte. Kameny, kořeny a j., které najde, vyhazuje. Z hlíny takto dobře promíchané tvoří se cihly v kadlubech t. čtyřhraných rámech dřevěných anebo železných; kadluby jsou tak vysoké jak tlustá jest cihla, u vnitř jsou o trochu větší ($\frac{1}{4}$ " než

cihla. Kadlub položí se na hladké prkno, vodou uvnitř se navlhčí a nacpe se přiměřeným kusem hlíny, a všechny kouty dobře se vyplní. Souvačkou, způsobem pravidka hořejší povrch se urovná. Dolejší povrch cihly udělá se na prkně, hoření ale shaňovačkou, a čtyři strany vnitřními stranami kadlubu. Sejme-li se nyní kadlub, zůstane měkká cihla na prkně. Utvořené cihly se suší, aby nebylo na nich vlhkosti znamenati. Potom se pálí, aby byly co kámen tvrdé. Pálí se v pecech buď dřívím, buď rašelinou, buď kamenným uhlím. (Tuto okáží vám kamenné uhlí a rašelinu č. zib.) Cihly jsou prospěšné ku stavění peceí, ohnišť, komínů a ku stavění velkých budov. Domy z cihel jsou zdravější, než z pouhého kamene, protože snadněji vláhu pouštějí.

O dveřích a oknech.

U. Aby se do domu vcházeti a z něj opět vycházeti mohlo, nač musí zedníci již při stavění zdí pomýšleti? Ž. Aby nechali otvor pro dvéře. U. A aby bylo ve světnicích, v chodbách atd. světla? Ž. Musí býti okna. U. Do některých domů musí se vjížděti; čeho jest tu třeba? Ž. Vrat. U. Podívejme se nyní na dvéře. Tuto stojí dva sloupy kamenné, někdy bývají dřevěné; ty se jmenují dveřeje. Jakou polohu mají dveřeje? Ž. Kolmou. U. V dole a nahoře jsou také dva kameny; to je prah a podvoj. Jakou polohu mají ty? Ž. Vodorovnou. U. A jakou ještě? Ž. Rovnoběžnou. U. Povězte, kdo dělá podvoj kamenný? Ž. Kameník. U. A dřevěný? Ž. Tesař. U. Na dveřeji v pravo nahoře a v dole jsou stežeje, také v levo nahoře i v dole jsou stežeje; kolik stežejí jest na našich dveřích? Ž. Čtyři. U. Na stežejích za spony visí křídla. U. Kolik křídél mají naše dvéře. Ž. Dvě. U. Aby se dvéře tak zavřely, aby, když chceme, nikdo do světnice anebo ze světnice nemohl, jest na nich zámek a závorka. Stežeje, spony, zámek a závorka jmenují se *kování*. Povězte, z čeho jest kování? Ž. Ze železa. U. A kdo je udělal? Ž. Zámečnick. U. A aby kování ve dveřích drželo, jakými hřebíky je přibíl? Ž. Železnými. U. Kdož z vás ví, odkud se železa dobývá? Ž. Ze země. U. Železo ze země dobyté jest ale smíšeno s jinými částěmi, které nejsou železo a jmenuje se ruda železná. Tuto vám okáží rudu železnou. — Kdož dělá dveřeje? Ž. Truhlář. U. Čímž dělá, aby byly tak hladké? Ž. Hoblíkem.

U. Naše dvěře jsou potřeny lakem, aby k nim vláha nemohla, a tím aby déle trvaly.

U. Pravili jste, že pro okna zedníci otvory ve zdích nechávají. K čemu pak jsou okna v domě? Ž. Aby se do domu svítilo. U. Podívejme se nyní na naše okna. Tu ve zdi zaděláno jest *ostění okenní*, v tom jsou *stěžeje*, na stěžejsích za *spony* visí *křídla*. Tyto dřevěné částky (na rám ukazuje) jmenují se *rám*. Do rámu zasazeny jsou *tabule* skleněné, a mezi tabulemi jsou *příčky okenní*. Proč pak se ale okna do otvorů zasazují? Ž. Aby v zimě do světnice zima nevcházela a v létě prach. U. Snad by se mohla okna prkny zabeudnití? Ž. Tuť by bylo ve světnici tma. U. Tuto držím kus skla a dívám se skrze ně na vás, a vidím vás; sklo jest průzračné. Jaké jest dřevo? Ž. ~~Ne~~průzračné. U. Povím vám, kdo sklo dělá a z čeho. (Učitel vypravuje.) Jakž se jmenuje ten, kdo skleně tabule do oken zadělává? (Nyní se popisuje práce sklenářská i jeho nádobí.) U. Patřte na okno, okáží vám, jak byste je nakreslili. U. Kolik tabulí jest v pravém křídle? Ž. Pět. U. A kolik v levém? U. Sečtem, kolik tabulí naše okno má. (Žáci sečítají až do 10.) U. Každá tabule má čtyři strany: horní, dolní; pravou, levou. Tyto strany poznamenáme na tabuli čarami, počnouce od levé ruky. (Tuto rejsují žáci kolmé a vodorovné čáry a v čtyrhelnísky se spojují. Na to rejsují a) dvě, b) tři atd. tabule a ty opět a) vedlé sebe, b) nad sebou, c) pod sebou.)

Početni cvičení.

Učitel vyrejšovav okno aneb na okno ve škole ukazuje, počíná počítání dle desetinové soustavy.

U. Pověz, kolik tabulí jest v jednom křídle? Počítej! Žák počítá na spodním pravém křídle: 1, 2, 3. Počítej na pravé hořejší polovici. Tři tabule napočítali jsme v dole, na hoře 1, to jsou 4, a ještě jednu, to = 5. Nyní budem počítati tabule na levém dolejším křídle. Kolik napočítli jsme i zde? Nyní je sečteme všechny! Na pravé straně = 5, k tomu jednu z levého křídla — jest kolik? A ještě je-

dnu; kolik jest to? (Tak se počítá až do 10.) Na to táže se učitel opět: 3 tabule a 1 kolik? a ještě jedna? 7 a 1? 2? a 1? Učitel: 2 tabule a 2; kolik? 4 a 2? 6 a 2? 8 a 2? 1 a 2? 3 a 2? 5 a 2? 7 a 2?

Toto počítání děje se na okně, na počítadle, na čárkách, na dřívkách atd.; konečně ale také z paměti.

Na to následuje připočítávání tří;

1	a	3	=	4	+	3	=	7	+	3	=	10
2		3	=	5	+	3	=	8				
3		3	=	6	+	3	=	9				
1		4	=	5								
2		4	=	6								
3		4	=	7								
4		4	=	8								
5		4	=	9								
6		4	=	10								
1		5	=	6								
2		5	=	7								
3		5	=	8								
4		5	=	9								
5		5	=	10								
1		6	=	7								
2		6	=	8								
3		6	=	9								
4		6	=	10								
1		7	=	8								
2		7	=	9								
3		7	=	10								
1		8	=	9								
2		8	=	10								

Rozuměj však, že každý tento poměr na věcech patrných dříve ukázati se musí, než z paměti žáci odřívávají.

Na to následuje odčítání. Učitel umazav z desíti jednu čárku, táže se, kolik jich zbylo. Z 9 umaže 1 atd. až jenom jedna zbude. Tím mají naučiti se počítati žáci od 1 do 10 a od 10 dolů až k 1 hbitě. Této hbitosti docílí se na rozličných věcech ve světnici; na lavicích na žácích.

2. Cvičení.

Následující cvičení vede k přirovnávání počtů a též na okně se děje.

Dva rozpustili hoši hodili do oken; jeden roztloukl dvě, druhý 1 tabuli; o kolik roztloukl první víc než druhý? Co jest tedy víc: dvě aneb 1? A co jest méně? O kolik jest 2 víc než 1? A o kolik jest 1 méně než dvě? Kolikrát po jedné kouliče musel by si navléci, abys dvě navlékl? Dvě jest tedy kolikrát 1? Kolikrát 1 jsou 3? (Toto vede se až do 10.) O kolik jest 3 víc než 2? 4 víc než 3? 5 víc než 4 a tak až do 10. O kolik jest 3 víc než 1? 4 víc než 2? 6 víc než 4? až do 10. O kolik jest 4 víc než 1 až do 10.

Nyní jmenuje učitel tři počty, jež žáci najednou vysloví. U. 1 + 1 + 1 kolik? Ž. 3. U. Proč? 1 + 2 + 1 kolik? Ž. 4. U. 2 + 2 + 1? Ž. 5. U. 1 + 3 + 1? Ž. 5. U. 2 + 2 + 2? Ž. 6. U. 1 + 4 + 1? Ž. 6. U. 2 + 3 + 2? Ž. 7. U. 1 + 4 + 2? Ž. 7. U. 4 + 2 + 1? Ž. 7. U. 1 + 5 + 1? Tak až do 10.

Na to následuje rozdělování počtu a) na dva, b) na tři, c) na čtyři díly.

U. Řekněte 3 na dvakrát! Ž. 2 + 1. U. Aneb jinak? Ž. 1 + 2. U. 4! Ž. 2 + 2. U. Aneb? Ž. 3 + 1; 1 + 3. U. 5! Ž. 4 + 1; 3 + 2; 1 + 4; 2 + 3. U. 6! Ž. 3 + 3; 4 + 2; 5 + 1 aneb; 1 + 5; 2 + 4. U. 7! Ž. 6 + 1; 5 + 2; 4 + 3; 3 + 4; 2 + 5; 1 + 6. U. 8! Ž. 7 + 1; 6 + 2; 5 + 3 atd. U. 9! Ž. 8 + 1 atd. až 5 + 4. U. 10! Ž. 9 + 1; 8 + 2; 7 + 3; 6 + 4; 5 + 5.

U. Řekněte 3 na třikrát! Ž. 1 + 1 + 1. U. 4? 1 + 2 + 1; 2 + 1 + 1 atd. až i 10.

3. Cvičení.

Odčítání v objemu 10.

Kdyby z 10 těchto tabulí 1 se roztloukla; kolik jich zbude? A z 9 opět 1? A z 8 zase jedna? (tak až 0). Zkuste od desíti vždy po 1 ubrati! Tuto jest 10 čárek; umažu-li dvě; kolik jich zbude? Z 8 opět 2? (tak až 0).

Od 10 — 3; kolik zbude? 7 — 3; 6 — 3; 5 — 3;

Též 4 od 10; 4 — 9; 4 — 8; 4 — 7; 4 — 6; 4 — 5; 4 — 4?

Též 5 — 10; 5 — 9; 5 — 8; 5 — 7; 5 — 6; 5 — 5?

Též 6 — 10; 6 — 9; 6 — 8; 6 — 7; 6 — 6?

Těž 7 — 10; 7—9; 7—8; 7—7?

Těž 8 — 10; 8—9; 8—8?

Těž 9 — 10; 9—9?

Nyní následuje násobení: $2 + 2 = 4$; kolikrát 2 sečetli jsme? Kolik jest tedy 2×2 ?

U. $2 + 2 + 2$; jest kolik? Ž. 6. U. kolikrát 2 sečetli jsme? Ž. 3×2 . U. Kolik jest 3×2 ? U. $2 + 2 + 2$ jest kolik? Ž. 8. U. Kolikrát 2 sečetli jsme? A kolik jsme napočítali? Kolik = 4×2 ? U. $2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$ kolik? Ž. 10. U. Kolikrát 2 sečetli jsme? A kolik jest 5×2 ?

Tak učí se žáci počítati: 2×3 ; 3×3 ; 2×4 ; 2×5 . Nyní následuje odnásobení (č. dělení). Vysvětliti třeba: co dělení znamená, co díl, co stejné a nestojné díly, co rozpáliti, ~~o~~ polovice.

5. Cvičení.

To co a jak by se dělo od 1 až do 10, děje se nyní v ostatních desítkách.

U. Umíte už do 10 počítati, i uvidíte, jak lehce vám bude počítati i více věcí než 10. U. Jedno okno má 10 tabulí; viz kolik jich má druhé! Druhé okno jich má také 10. Jest v 2 oknech 2×10 oken č. dva deset, a když se to rychle vysloví, řekne se dvacet. Kolik tabulí má třetí okno? Tři okna mají třikrát deset č. tři deset, zkrátka třidcet tabulí. (Tak se vede dále, až 40, 50 atd. 100.)

Na to udávají, kolik desítek jest 20, 30, 40 až 100, Nyní následujn počítání od 10 do 20 následujícím způsobem:

Tuto je 10 čárek, k těm přidám 1; je tu tedy 10 a 1 aneb 1 na 10; tuto přidám k 10 2, a mám 2 na deset atd. až do 19. U. 1 na deset říká se zkrátka jedenáct, 2 na deset = dvanáct, tři na deset = třináct, čtyři na deset čtrnáct atd. až do 19.

Dále jmenuje učitel počty 11, 12 až 19, aby žáci udávali, kolik se jednot mimo deset vyslovilo: načež je cvičí v sečítání jako od 1 do 10; n. p. kolik jest $11 + 2$; $12 + 2$; $14 + 2$ atd. $11 + 3$; $12 + 3$; $15 + 3$ atd.; což jest cvičení 5.

6. Cvičení.

$$9 + 1 = 10$$

$$9 + 2 = 11$$

$$\begin{array}{l} 9 + 3 = 12 \\ 9 + 4 = 13 \\ 9 + 5 = 14 \\ 9 + 6 = 15 \\ 9 + 7 = 16 \\ 9 + 8 = 17 \\ 9 + 9 = 18 \end{array}$$

U. Kolik jest $9 + 2$? Ž. 11. Důkaz. $9 + 1 = 10 + 1 = 11$.

$$\begin{array}{l} 8 + 2 = 10 \\ 8 + 3 = 11 \\ 8 + 4 = 12 \\ 8 + 5 = 13 \\ 8 + 6 = 14 \\ 8 + 7 = 15 \\ 8 + 8 = 16 \\ 8 + 9 = 17 \end{array}$$

U. Kolik jest $8 + 4$? Ž. 12. U. Proč? Ž. $8 + 2 = 10$,
 $10 + 2 = 12$.

$$\begin{array}{l} 7 + 3 = 10 \\ 7 + 4 = 11 \\ 7 + 5 = 12 \\ 7 + 6 = 13 \\ 7 + 7 = 14 \\ 7 + 8 = 15 \\ 7 + 9 = 16 \end{array}$$

$$7 + (3 + 1) = 10 + 1 = 11$$

U. Kolik jest $7 + 7$? Ž. $7 + 7 = 14$. U. Proč? Ž.
 $7 + 3 = 10$; $10 + 4 = 14$.

$$\begin{array}{l} 6 + 4 = 10 \\ 6 + 5 = 11 \\ 6 + 6 = 12 \\ 6 + 7 = 13 \\ 6 + 8 = 14 \\ 6 + 9 = 15 \end{array}$$

U. Kolik jest $6 + 8$? Ž. $6 + 8 = 14$. Proč? Ž.
 $6 + 4 = 10$; $10 + 4 = 14$.

$$\begin{array}{l} 5 + 5 = 10 \\ 5 + 6 = 11 \\ 5 + 7 = 12 \\ 5 + 8 = 13 \\ 5 + 9 = 14 \end{array}$$

U. Kolik jest $5 + 6$? Ž. $5 + 6 = 11$. Důkaz: $5 + 5 = 10$;
 $10 + 1 = 11$.

Odčítavě: od

10	— 5	=	5	20	— 10	=	10
11	— 5	=	6				
12	— 5	=	7	15	— 5	=	10
13	— 5	=	8	14	— 5	=	9
14	— 5	=	9	13	— 5	=	8
15	— 5	=	10	12	— 5	=	7
				11	— 5	=	6
12	— 6	=	6	10	— 5	=	5
13	— 6	=	7				
14	— 6	=	8	16	— 6	=	10
15	— 6	=	9	15	— 6	=	9
16	— 6	=	10	14	— 6	=	8
				13	— 6	=	7
14	— 7	=	7	12	— 6	=	6
15	— 7	=	8	11	— 6	=	5
16	— 7	=	9	10	— 6	=	4
17	— 7	=	10				
				17	— 7	=	10
16	— 8	=	8	16	— 7	=	9
17	— 8	=	9	15	— 7	=	8
18	— 8	=	10	14	— 7	=	7
18	— 9	=	9				
19	— 9	=	10				

Na toto cvičení následuje násobení a odnásobení:

6	×	2	=	12	3	×	5	=	15
7	×	2	=	14	4	×	5	=	20
8	×	2	=	16					
9	×	2	=	18	2	×	6	=	12
10	×	2	=	20	3	×	6	=	18
4	×	3	=	12	2	×	7	=	14
5	×	3	=	15	2	×	8	=	16
6	×	3	=	18	2	×	9	=	18
					2	×	10	=	20
3	×	4	=	12					
4	×	4	=	16					
5	×	4	=	20					

7. Cvičení.

Cvičení toto obsahuje při počítání jednotek k 20, 30, 40 až 90. Cvičení to není těžké, ano jen třeba žáky po-

zorný učiniti na to, že se desítky napřed a jednotky zaními vyslovují, na př.: $20 + 1 =$ dvacet jedna.

8. Cvičení.

Cvičení toto jest jako 6., toliko že tam přes 10, tuto ale přes 20, 30, 40 atd. až přes 90 počítati se učí mládež, na př.: kolik jest $19 + 6$, $28 + 7$ atd.

9. Cvičení.

Toto obsahuje sečítání

a) desítek k desítkám:

$10 + 10$; $20 + 20$; $30 + 20$; $30 + 30$.

$40 + 10$; atd. $40 + 40$.

$50 + 10$; $50 + 20$; až $50 + 50$.

b) Připočítávání desítek a jednotek k desítkám:

$10 + 11$; $10 + 12$; $10 + 13$ atd.

$20 + 11$ atd.

$30 + 11$ atd.

$40 + 11$ atd.

c) Připočítávání desítek a jednotek k desítkám a jednotkám:

$11 + 11$; $12 + 12$; $13 + 13$ atd.

$20 + 20$; $21 + 21$; $22 + 22$ atd.

d) Nestejných dílů $13 + 14$; $23 + 15$.

e) $13 + 18$.

Rozmluva o vnitřních věcech domu.

Uč. Proč pak jen lidé domy sobě staví? Ž. Aby v nich bydlili. Uč. Jak se jmenuje ono místo, kde otec, matka, děti a j. obyčejně spolu bývají, kam se k obědu, večeři atd. scházívali? Ž. *Světlice*. Uč. Mnozí lidé říkávají tomu místu také *pokoř*. Uč. Mnozí lidé mají více pokojů než jeden. Do jednoho pokoje se scházívali k obědu a k večeři a tomu říkají *večeřadlo*; povězte, kterému pokoji že říkají *večeřadlo*? Ž. opakuje. Uč. V jednom pokoji mají ti lidé své postele, kolébky dětem, aby sobě v noci na nich odpočinuli. Postele a kolébky jsou lože. Pokoji tomuto říkají *ložnice*. Povězte, kterému pokoji že se říká *ložnice*? Ž. odpovídá. Uč. Dobří hospopáři ukládají věci, kterých právě

nepotřebují na čas, až jich budou opět potřebovati; tomu místu, kam věci ty ukládávají, říkají *komora*. Kterému místu říká se *komora*? Ž. opětuje. Uč. Povězte, jak pak říkají tomu místu, kde matka jídla stroj? Ž. Kuchyně. Uč. A jak onomu, kam chléb schovává, máslo, vejce, mouku, hrách a j.? Ž. — Uč. Věcem těmto říkáme *špiže*, a tomu místu, kam se špiže ukládá, říkáme *špižerna*. Uč. Zemáky, celer, mrkev, zelí, dříví, uhlí a j. kam se schovává? Ž. Do *sklepa*. Uč. Pod střechou, nad světnicemi také místo jest, kam se rozličné věci schovávají, prádlo suší a j. jak se tomu říká? Ž. Páda. Uč. Žito, pšenice, ječmen a j. jmenuje se obilí; obilí se chová na *sýpce*.

Světlice.

Aby vám zdraví sloužilo a abyste vesely byly, starají se otec i matka o to, aby byl pokoj světlý a ne temný, suchý a ne vlhký, vysoký a ne nízký, prostranný a ne těsný, čistý a ne špinavý, povětrí aby bylo čisté a ne zkažené, a teplo mírné. Aby povětrí v pokoji čisté bylo, otvírají se okna neb dvěře.

Uč. Povězte, co v pokoji vidáte. Ž. V pokoji vidáme rozličné věci. Na podlaze stojí stůl neb stolek, sesle, skříň, postele, pohovka, podnožka, plyvátko; na stěně visívají hodiny, obrazy, zrcadla. Uč. Věci tyto nazýváme *domácí nábytek* č. *nářadí*.

Uč. Co vidáte na stole? Ž. Stůl prostírá se ubrusem. Na stůl staví se mísa, talíře, džbán, láhev, sklenice, slánka, kladou se lžice, nože, vidličky a ubrousky. U. Těmto věcem říkáme *stolní nářadí* čili *náčiní*. Uč. Povězte, co se u stolu dělává? Ž. K stolu se zasedá, modlí se, snídá, obědvá, svačí neb večeří. Uč. u stolu se také šívá, psává, čte a j.

Uč. Zámožní lidé mívají u stolu služebníky. Ten, kdo k stolu přisluhuje, jmenuje se *stolník*, kdo jídla krájí, *kráječ*. *Číšník* nápoje v džbánech a láhvích přináší na stůl, do sklenic je nalévá a k pití hostem podává; zátky vytahuje.

Poznam. Na to rejsuje učitel s dítkami některé jednodušší nářadí domácí a stolní. K cvičení zraku nejvíce pomáhá měření předmětů. K tomu konci ukáže učitel sáh, střevíc a palec, měřiti bude stůl, tabuli, lavici, okna, dvěře, světlici a j.

Uč. Vstaňte, milé dítky! Vyzdvihněte ruku, kterou kříž děláváte! Ruka ta jest pravá ruka nebo *pravice*. Strana

po pravé ruce jest pravá strana. Ukažte pravou stranu těla svého! Ukažte ukazováčkem pravé ruky na *pravé ucho*, na pravé oko, na pravou tvář, na pravou nohu! Povězte, které věci ve škole jsou vám na pravici, když k tabuli obráceny sedíte! Řekni nám, Jene, kdo u tebe sedí na pravici! Druhá ruka jmenuje se *levá ruka* nebo *levice*. Ukažte na levou stranu těla svého! Ukažte na levé ucho, oko, tvář, nohu! Povězte, které věci jsou vám ve škole na levé straně! Jaroslav, Ludomír a Blažej vyjdou ke mně. Tuto stojí tři žáci *vedle* sebe. Jaroslav stojí *před* Ludomírem a Blažej *za* Ludomírem. Ludomír stojí *mezi* Jaroslavem a Blažejem. Jaroslav je *předním* a Blažej *zadním*, Ludomír *prostředním* neb *středním*. Nyní se ale obraťte zády k tabuli; na které straně jsou nyní věci ty, o kterých jste dříve pravili, že jsou na pravici? A na které ty, o nichž jste pravili, že jsou na levici?

Uč. Vidíte ve světnici čtyři zdi; ukažte zeď v pravo neb pravou zeď! Ukažte levou zeď!

Uč. Než popatříte tuto je zeď *před* vámi; to je *přední* a tamto zeď *za* vámi; to je *zadní* zeď. Strana, na které je přední zeď, je *přední* strana; jak budeme říkati straně té, kde je zadní zeď? Ž. Zadní strana. Uč. Počítejte strany naší světnice! Ž. Jsou *čtyři strany světnice*.

Uč. Postavte se nyní tak, abyste obráceny byly obličejem na tu stranu, které jste dříve pravá říkaly; kdež je nyní zeď, které jste přední říkaly? A kde ta, již jste zadní nazvaly? Uč. Z toho vidíte, že dle toho, jak se člověk postaví, má věc buď napřed, nebo v zadu, buď v pravo nebo v levo. Povím vám, jak ty strany jmenovati budeme jinak, aby měly stále jména ta, ať se člověk jakkoli postaví.

Uč. Kdo z vás viděl již slunce vycházeti? Ž. — Uč. Povím vám, kde vychází. Obratťte se obličejem k zadní zdi! U. V tu stranu je les N., nad tím lesem vychází slunce. Uč. Kde že nám vychází slunce? Ž. opakuje. U. Ta strana, kde slunce vychází, jmenuje se strana *východní* aneb *východ*. Odtud vystupuje slunce výš a výš až o dvanácti hodinách nejvýš na obloze stojí. Obratťte se na tuto stranu (učitel ukazuje na polední), tu stává slunce o poledni. Strana ta jmenuje se *polední*, také *jižní* neb *jih*. Naproti této straně za zády vašimi jest *severní* strana nebo *sever*. Odtud, kde slunce o poledni, stálo napořád níž a níž sestupuje, až nám za horu N. zapadne. Straně této říkáme západní strana nebo západ.

Uč. Kolikero stran poznali jste? Ž. Čtyři strany. Uč. Tyto čtyři strany jmenují se čtyři strany nebeské. Uč. Obratťe se na východ! Na západ! Na jih! Na sever! Uč. Povězťe, která zeď je na východu! Která na západu atd. Uč. Jmenujte věci ve škole, jež jsou na východní straně, ony, jež jsou na jihu atd.

Uč. Jmenujte jednotlivá oddělení domu školního, která jsou na východu, která na západě atd. Uč. Jmenujte sousední domy, které jsou na jihu, severu atd. Uč. Jmenujte zahrady, lesy, hory, louky, jež jsou na východu, západu atd. *)

Kuchyně.

Uč. Nedaleko světnice jest kuchyně. V kuchyni připravují se jídla. V kuchyni jest pec čili pekářna, do které se ústy chléb sází, aby se upekł, ohniště, trouba, džber na vodu, škopík, stůl, římsa.

Oheň rozněcuje se buď sirkou, buď ocelem a křemenem, odkud se jiskra vyráží a troud zapaluje neb hubku. Dřevo napálené hoří plamenem a na kozlík se staví, aby naložené dříví, kamenné uhlí, sláma aneb rašelina se chytila. Vzbuzené horko ohřeje vodu, v které se jídla vaří. Dříví, kamenné uhlí a rašelina se pálí, aby teplo vydávaly, proto se palivo jmenují. Palivo hoříc vydává též kouř, který komínem odchází, i komína se chytá a saze osazuje. Šofelé palivo ostavuje uhlí a popel. K ohni přistavuje matka hrnce, hrncečky a kotle, v kterých voda se hřeje, potom se vaří a něco parou ji uchází. Aby se jídla dříve vařila a uhlí a j. do hrnků nepadalo, přikrývá se pučlicemi a pučličkami; měchačkou a vařečkou míchá, sběračkou pěnu sbírá. Vdolký, buchtý, koldče, rohlíky a j. pekou se v troubě, na pekáčích a na plechu. Uč. Jak asi jedním slovem vdolkům, buchtám atd. říkáme? Ž. Pečivo. Uč. Uhlí a hořící dřevo zachycuje se kleštěmi; uhlí vyhrnuje se hřebem, popel smetá se smetákem a pomellem. Vidlicemi přikládá se palivo do pece, lopatou se chléb sází a opět vyndává. Navalu hněte se

*) Na to následuje rejsování světnice, co první mapy žákům těmto. Jak by sobě učitel při tom počínati měl, netřeba tuto popisovati, ješto pan Štěpán Bačkora zevrubně a dobře to již ukázal ve spisu svém: „Pouť z domova po vlasti“ na str. 1—33, kterýžto spis co nejpraktičnější návod k vyučování zeměpisu, že každý horlivý učitel má, předpokládáme.

těsto, válí se *válečkem*; v *moždýři* se *paličkou* koření tluče a v *kořence* chová, na *struhadle* věci se strouhají; *sekdáčkem* se seká, *nožem* krájí a řeže se; ve *děbere* chová se voda víkem přikrytá; v *škopíčku* se hrnce, mísy, talíře, pekáče a j. umývají. Džber, kozlík, mísy, talíře atd. jmenují se kuchyňské nádoby neb nářadí.

Pozn. Rozumí se, že opět následuje kreslení nádobí kuchyňského, jakož i *půdorys*, kterýž se k *půdorysu* světnice připojí; ovšem že v poměru náležitém.

Podobným způsobem mají se děti k tomu, aby jmenovaly věci v ostatních odděleních obydlí lidského a k čemu co jest, poznávaly.

Dvůr a co na něm bývá.

Uč. Z domu vychází se dveřmi na dvůr; povězte proč pak bývá dvůr ohrazen zdí aneb plotem? Ž. Aby tam cizí lidé nemohli, když hospodář nechce. Uč. Také mnohá zvířata aby tam nemohla. Podíváme se, co na dvoře bývá. Ž. Na dvoře bývají slepice. Uč. Dobře máš; ale i jiná zvířátka bývají na dvoře. Jak se jmenuje ono velké, které otec zapřahává do vozu neb do pluhu? Ž. Kůň. Uč. Jmenuj nám ještě nějaké velké zvíře? Ž. Kráva. Uč. Jiné! Žáci jmenují: vůl, tele, ovce, koza, vepř, pes, kočka a domácí drůbež. Uč. O těchto zvířátkách sobě něco povíme. Tuto jsem vám přinesl obraz; které zvíře představuje? Ž. Koně. Uč. O koni budeme spolu rozmlouvati.

Nyní se na něj dobře podíváme. (Učitel má obrazy a ukazuje koně, táže se při každém oudu:) Co jest to? Jak se jmenuje na koni to přední? Ž. Hlava. Uč. Jakou hlavu má kůň? Co dále vidíte? Ž. Krk. Uč. Jaký krk má kůň? A co vidíte na krku? Ž. Žíně. Uč. A jak nazýváme tato žíně? Ž. Hřívu. Uč. Což tuto vidíte? Ž. Ocas. Uč. Někdy štípou mouchy koně, on se brání; jak pak? Protože se ocasem ohání, říkáme mu ohon. Co jest toto? Ž. Nohy. Uč. Kolik noh má? Dvě má napřed, a dvě vzadu. Jak budeme jmenovati nohy napřed a jak ty v zadu? Jaké pak nohy má kůň? Ž. Vysoké a tenké. Uč. A co vidíte na nohou? Ž. Kopyto. Uč. A jaké kopyto má? K čemu pak asi tak tvrdé má kopyto kůň? Ž. Aby mohl běhat a neotlačil se. Uč. Čím pak jest kůň pokryt? A proč jest chlupy pokryt? Všecky chlupy jeho nazýváme také srst. Čím že jest kůň pokryt? Aby kůň viděl, co pak má na hlavě? Kolik očí má? A jaké jsou oči koňské?

Uč. Aby slyšel, což má k tomu? Ž. Uši. Uč. A kolik uší má? A jaké má uši? Ž. Krátké, špičaté a pohyblivé.

Uč. Kdybychom se mu mohli do huby podívat, což bychom v ní spatřili? Ž. Zuby a jazyk. Uč. K čemu pak má zuby?

Uč. Kdybysi měl koníka, což by si dělal, aby ti nepošel? A čím bys ho krmil? A kde pak bysi ho zavřel? (Nyní jmenují se věci v chlévě.) K čemu pak lidé koně chovají? Ž. K tahání. Uč. A k čemu ještě? Ž. K jízdě. Uč. Do čehož se kůň zapřahá? A aby se zapřahnouti mohl, čeho k tomu zapotřebí? (Nyní jmenuje se náčiní koňské.)

Uč. Jak se jmenuje kůň, pokud jest mladounek? Ž. Hříbě. Uč. Hříbě mladounek nežere ani sena, ani jetele, ani ovsu, ono ssaje mléko.

Když kůň sestárne a ani tahatí, ani nositi už nemůže, zabije se, kůže se s něj stáhne, žíně se ustrihá. K čemu pak je kůže koňská? Co se z ní dělá? Dříve ji ale kože-
luh vydělati musí. (Učitel poví, co jest to, kůži vydělati.) K čemu jsou žíně, hnáty?

(Na to vysvětlí se bájka o koníčkovi; naposled přeseň ze Svobodových pšfní.)

Povídky na výstrahu.

Jistý hoch rád u koní býval a často žíně trhal. Jednou přiblížil se ke koni, aby žíně na oka vytrhl. V tom ale kopl ho kůň tak silně do nohy, že se hoch svalil, a vstáti nemohl. Noha byla přeražena.

Jiný opět hoch, jménem Vašíček, rád na koni jezdíval. Kde jen mohl, hned na koně si sedl. Jednoho dne potkal muže, který na jednom koni seděl a druhého s sebou vedl. Dejte mně sednout na toho koně, pravil Vašíček. Sedni si, řekl muž. Sotva byl ale Vašíček dosedl, začal se kůň spínat a vyhazovat. Chlapec nemohl se udržeti, spadl s koně a potloukl se velice. Štěstí jeho bylo při tom, že ho kůň nepošlapal.

Podívejme se tu na něco jiného! (Učitel ukazuje obraz vola). Patíte na to zvíře a povězte, jak se jmenuje? Nevidíte-liž na volu něco, co jste na koni neviděli? Kolik rohů má? Má-liž také hřívu? Čím pak se ohání, aby ho mouchy neštípaly? Jak budeme to jmenovati, čím se ohání? Kolik má noh? A jaké nohy má vůl? Co viděti v dole na nohou? To jsou paznehty. Kolik paznehtů má vůl? Že má

vůl na každé noze dva paznehty, proto jest dvou paznehtý. K čemu pak lidé voly chovají? Ž. Aby tahali. Uč. A do čeho se zapřahají? Když je vůl hodně vykrmen, co se s ním stává? A co je pak z něho? A k čemu jest maso? A jak se jmenuje ten, kdo voly poráží? A jak to místo, kde se voly porážejí? Ž. Jatky. Uč. Jak se jmenuje maso z volů a krav? Vůl má lůj; kdo z vás ví, k čemu lůj jest? či co se z loje dělá? A jak se jmenuje onen člověk, který svíčky a mýdlo dělá? A jak říkáme dílně jeho? A k čemu jsou svíčky a k čemu mýdlo? To, co se prává, jmenuje se prádlo. Co pak se z vola člověku ještě hodí? Ž. Kůže. Uč. A k čemu se jí užívá? Může-liž se jí na obuv hned užiti tak, jak ji řezník s vola stáhl? Co se musí s ní dítí? Jak se jmenuje člověk, který kůže vydělává? A jak ten, který obuv z ní dělá? Kdo z vás byl už u ševce? Jmenuj věci, kterých potřebuje švec, aby boty aneb střevíce ušil? Ž. Kopyto, šídlo, knejp, štětiny, dratev a j. Uč. Jestliž ještě něčeho z vola nabýváme? Ž. Rohů. Uč. K čemu pak jsou rohy? Co se z nich dělá? A jak se jmenuje onen, kdo hřebeny a j. dělá? A jak ten, který z rohu kalamáře, knoflíky, koule a j. dělá? Ž. Soustružník.

I paznechty a hnáty jsou potřebny. —

Kráva. Podívejte se na vola i na krávu! Čím jsou si podobni? Čím jest nám kráva užitečna? Ž. Dává také mléko. Uč. A z mléka co se dělá?

Ovce. Patřte na ovci! Jakou má hlavu? Kolik uší? Jaké má uši? Kolik noh? Jaké nohy má ovce? Kolik paznehtů? Co má ovce na sobě? Když ovci vlna hodně naroste, co pak dělávají lidé? A čím ji stříhají? A proč ji stříhají lidé? Co z ní dělají? Aby se mohlo sukno tkátí, punčochy plésti, rukavice a j., co asi musejí vlnou učiniti? Ž. Musí ji vyprat, rozčesat a zepříst. Uč. Jak budeme nazývati ty, kdo předou? Někdy mnoho vlny se zprádá; jak budeme nazývati to místo, kde se vlna zprádá? Ž. Prádelna. Uč. Jak se jmenuje ten, kdo sukno tká? A jak, kdo punčochy plete? A jak ten, kdo rukavice? A ten, kdo klobouky dělá? Když se ale ovce, zabije, což z ní máme? Jak se jmenuje maso z ovce skopce atd. Ž. Skopové. Aby se na housle hráti mohlo, jest k tomu čeho zapotřebí? A hle

strůhy dělají se ze střev ovčích. Z loje dělají se svíčky a mýdlo.

(Napomenutí, aby zvířat netýrala mládež.)

Po zn. K tomu přidá se jedna ze Štulcových bajek.

Podobně poučuje učitel o ostatních čtyřnohých zvířatech domácích, připojiv ku každému jednotlivému bajku ze sbírky Štulcovy a povídky na vystrahu.

Pes a kočka. (Přirovnávání.) Patřte na psovu hlavu a nyní na koččinu! Jakou hlavu má kočka? A pes? Které z těchto dvou zvířat má delší uši? Jaké uši že má pes a jaké kočka? Kolik noh má každé? A co mají obě na nohou? Které z nich má ostřejší drápy? Jaké drápy že má pes a jaké kočka? Pes nemůže drápy své schovati, kočka ano. Čím se tedy liší kočka od psa? K čemu asi kočce dobře slouží ostré drápy její? Podívejte se psovi na ocas a kočce také! Pes štěká, co dělá kočka?

Čím pak je pes užitečný? Ž. Pes opatruje dům, jde s myslivcem na lov, pase stáda. A čím jest kočka učitečná? Kočka chytá myši. A proč jsme jí povděční za to, že myši chytá? Ž. Myši hlodají na nábytku, oděvu, máse a chlebě.

Povídka.

Na jistém místě nebylo koček. I rozmnožily se myši tak, že lidé ani jísti nemohli. Posadili-li se lidé k stolu, tu i na talíř a mísy jim lezly, na nichž pokrmy byly. A však když jistý muž přinesl tam kočku, měli pokoj od myší. Za to velice děkovali obyvatelé muži tomu, a i peněz mnoho jemu dali.

(Na to povídky na vystrahu.)

Povím vám také něco o psu.

Jednoho dne odešel hospodář do lesa a vzal svého psa s sebou. Za několik hodin přiběhl pes domů, ale hospodář nepřicházel. Pes štěkal, vzpínal se a skákal s jednoho na druhého, tak že konečně lidé domácí si pomyslili: Snad hospodáře nějaké neštěstí potkalo. I šli za psem, a ten je dovedl do lesa, a tam našli hospodáře, který v jámě ležel, a z ní vyléztí nemohl.

(Rovněž pověz povídku o zachránění života člověku tonoucímu.)

Jistý muž cestoval z domova do sousedního města. I vzal s sebou pudlíka svého, protože psi jsou rádi u pána svého. Muž ten nešel, on jel *na koni* = jíздеcky. Když se vracel, slezl s koně, odepnul opasek s penězi, posadil se pod strom a odpočíval. Za chvíli vstal, sedl na kůň, ale opasek zapomněl a jel dále. Pudlík zpozoroval, že pán jeho opasek zapomněl a chtěl pána upamatovat. Postavil se před koně a nechtěl ho dále pustit. A když to nebylo nic platno, začal i koně kousat. Pán myslil si: Ten pes jest pomínutý. I vytáhl pistoli, psa zastřelil a jel smutný dále. Na cestě zpomněl sobě na opasek a že ho zapomněl u cesty pod stromem. I vrátil se, a když na to místo přijel, kde opasek zapomněl, viděl, že pes dolezl k opasku, a jej opatruje umírá. Jak líto bylo pánovi psa věrného!

Pozn. - Následuje opět jedna ze Štulcových bájek.

Pozn. Tuto pokusili jsme se ukázat, jakby bájek a mravních přípravků svrchu podotknutých užívati se mohlo ku vzdělávání mládeže.

Hlíd al.

D. Hlídale, pojd' pak, libo-li,
S námi projít se do polí!

H. O! s vámi věru rád bych šel,
Kdybych jen odejítí směl.

D. A proč ne? vždyť my daleko nechceme,
Pojd' honem pejsku! hned tu zas budeme.

H. Aj co myslíte? Dům by prázdný ostal,
A zloděj škaredý k nám by snad se dostal.

I když šli do polí, Hlíd al se zápraží
Dívá se za nimi, a již tím se blaží.
Pak běhal asi půl hodiny do kola,
Po domě, po dvoře až tam, kde stodola.
A když se vraceli, i jak je zhled',
Vyskočil vesele, u nich byl hned.

Z Heyových bájek př. Štulc.

Učitel přečet aneb pověděl žákům bajku tu táže se:
Kde pak byl pes Hlíd al, o kterém se tu povídá? Ž. Na

nápraží. Uč. A co dělal Hlídál na nápraží? Ž. Hlídál dům. Uč. A proč hlídál dům? Ž. Aby se tam zloděj nedostal. Uč. Koho pak jmenuješ zlodějem? Ž. To jest člověk, který krade. Uč. A což myslíš tím „zloděj krade“? Ž. Zloděj nám bere, co je naše, když mu neříkáme, aby si to vzal, a dělá to, abychom o tom nevěděli. Uč. Proč tedy hlídál pes na zápraží? Ž. Aby tam zloděj nevešel, a něco nevzal, co není jeho. Uč. A kdo šel okolo, když pes na nápraží hlídál? Ž. — Uč. Byli to dva hoši, jeden starší a jeden mladší. Uč. A co řekli tito dva hoši? Ž. Aby Hlídál s nimi šel. Uč. A kam aby s nimi šel? Ž. Aby šel s nimi do polí. Uč. Proč měl s nimi jít do polí? Ž. Aby se prošel. Uč. Jak mu to řekli, když chtěli ti hoši, aby se šel s nimi projít do polí? Ž. Hlídale, pojď pak, libo-li, s námi se projít do polí! Uč. Oni ho nenutili, nýbrž se ho tázali, zda by rád šel, č. bylo-li by mu libo. Uč. A což jim Hlídál odpověděl? Ž. Žeby s nimi rád šel, kdyby jen odejít směl. Uč. A jak jim to řekl? Ž. O! s vámi věru rád bych šel, kdybych jen odejít směl. Uč. Pes, jenž se Hlídál jmenoval, tuto s hochy mluvil; kdo pak z Vás slyšel již psa mluvit? Ž. Já neslyšel nikdy psa mluvit. Uč. Nikdo neslyšel psa mluvit; pes jest zvíře; žádné zvíře nemá řeč. Jenom člověk má řeč. Uč. Co jsem vám tuto vypravoval, jest bájka. Uč. Co mu slibovali hoši, když pravil, že by rád šel, ale že nesmí? Ž. Slibovali mu, že daleko nepůjdou, že daleko nechtějí. Uč. Tito dva hoši Hlídala přemlouvali. Uč. Pán poručil Hlídalovi, aby na nápraží pozor dával, by žádný zloděj do domu nevešel, když ho doma nebude. Kdyby byl Hlídál odešel s hochy, byl by nečinil, co mu byl pán poručil — byl by neposlušným býval. A jak jedná ten, kdo neposlouchá? Ž. Zle jedná, kdo neposlouchá. Uč. K čemu chtěli hoši ti Hlídala svěsti? Ž. K zlému. Uč. A co učinil Hlídál? Ž. On se k zlému nedal svěsti. Uč. Ale co jim řekl? Ž. Žeby dům prázdný zůstal, a zloděj škaredý že by se doň dostal. Uč. A jak jim to řekl? Ž. Aj co myslíte? Dům by prázdný ostal, a zloděj škaredý k nám by se dostal. Uč. A jestliž šel s nimi? Ž. Nešel. Uč. Ale co dělal? Ž. Hlídál se zápraží díval se za nima, a tím se blažil. Uč. On se blažil t. j. on byl tomu rád, že šli hoši sami do polí a že zůstal hlídati dům. Uč. Hle! radost mu již dělalo to, že se nedal svěsti k zlému. A což činil, když byli hoši odešli? Ž. Pak běhal asi půl hodiny do kola po domě, po dvoře, až tam

kde stodola. Uč. A což učinil, když se byli hoši vraceli? Ž. Jak je zhlédl vyskočil. Uč. Kdy pak vyskakuješ, když jsi smuten, anebo když jsi vesel? Ž. Když jsem vesel. Uč. Jaký byl tedy Hlídal, když se byli hoši s polí navrátili? Ž. Hlídal byl vesel. Uč. Hlídal sobě vesele vyskočil. Uč. Hlídal byl proto vesel, že dobře vykonal, co mu byl pán jeho poručil. — Uč. Až ti otec řekne: Jaroslávku, sedni si tuto ku pšenici, klásky dozrávají, a dej pozor, aby sem husy nešly a slepice a vrabce odháněj; co uděláš? Ž. Já půjdu ku pšenici, a udělám, co mně byl otec poručil. Uč. A přijdou-li hoši a řeknou: Jaroslávku! pojd s námi tamto do potoka na raky, nyní jsou nejlepší a tam jich hodně nachytáme; co tu učiníš? Ž. Řeknu jim, žeby husy a j. vešly do pšenice a vrabci žeby ji zobali, a že s nimi nepůjdu. Uč. Učiň tak, to budeš poslušný syn otce svého, budeš tomu sám rád, budeš vesel a jednou se ti dobře povede.

Mluvní cvičení.

Co na zvířatech vidíme.

Která z domácích zvířat mají kopyto?	Kůň má kopyto.
hřívu?	Osel má kopyto.
jamky nad očima?	Kůň má hřívu.
žíně?	Kůň má jamky nad očima.
dva paznehty?	Kůň má žíně.
drápy?	Kráva a j. mají dva paznehty.
štětiny?	Kočka, pes a j. mají drápy.
vlnu?	Svině má štětiny.
péří?	Ovce má vlnu.
srst?	Husa, kachna a j. mají péří.
zobák?	Kůň, králik a j. mají srst.
vole?	Hořub, páv a j. mají zobák.
plovací kůži?	Husa a jiné mají vole.
klenutý zobák?	Husá a kachna mají plovací kůži.
kly?	Křída, páv a slepice mají klenutý zobák.
dlátovité zuby?	Pes a kočka mají kly.
laločky a hřeben.	Králík má dlátovité zuby.
rohy?	Kohout a slepice mají hřeben a laločky.
	Vůl, kráva a j. mají rohy.

Kde ta zvířata se chovají.

Kde se chová

ovce?	Ovce chová se v ovčinci.
kůň?	Kůň chová se v konírně.
krávy?	Krávy chovají se v kravinci.
slepice?	Slepice zdržují se v kurníku a na dvoře.
holubi?	Holubi zdržují se v holubníku.
králci?	Králci zdržují se v děrách, v konírně atd.
vrabci?	Vrabci zdržují se na stromech atd.

Jaká jsou tato zvířata.

Jaký jest

kůň?	Kůň jest plachý, silný, veliký, bujný.
kráva?	Kráva jest rohátá, užitková.
ovce?	Ovce jest mírná, trpělivá, užitečná.
pes?	Pes jest věrný, bedlivý, opatrný.
kočka?	Kočka jest lstná, mlsná, ukrutná.

Čeho nám tato zvířata poskytují.

Čeho poskytují nám

kráva?	Kráva dojí mléko.
svině?	Svině poskytují masa, sádla, střev a štětín.
ovce?	Ovce poskytují masa, loje, střev, hnátů, vlny.
husa?	Husa poskytují peří, masa, sádla.
slepice?	Slepice poskytují vejce, masa.
králci?	Králci poskytují masa, srsti.
pes?	Pes poskytují kůže a sádla.

Co zvířata ta dělají.

Co dělá

kůň?	Kůň tahá a nosí.
kráva?	Kráva dojí, tahá a bučí.
vůl?	Vůl tahá a bučí.
husa?	Husa plove a štěbetá.
slepice?	Slepice klade vejce, brabe a kdáče.
kvočna?	Kvočna kvoká, svolává, opatruje, vodí kuřata.
kočka?	Kočka chytá myši, škrábe, mňouká a přede.
pes?	Pes vrčí, kňučí, štěká, vyje, opatruje dům.

Co dělá

ovce?	Ovce bečí.
jehně?	Jehně mečí.
koza?	Koza brekotá.
svině?	Svině rochá.
králík?	Králík vřeští.
holub?	Holub vrká.
krocán?	Krocán hudruje.
kůň?	Kůň řehtá.
myš?	Myš piští.

Čím se zvířata brání.

Čím se brání

kůň?	Kůň se brání kopyty.
vůl?	Vůl se brání rohami.
pes?	Pes se brání zuby.
kočka?	Kočka se brání drápy a zuby.
kohout?	Kohout se brání zobákem a pazoury.
ovce?	Ovce se brání hlavou.

Co zvířata tato žerou.

Co žere

kůň?	Kůň žere trávu, jetel, seno, oves a řezanku.
ovce?	Ovce živí se travou, jetelem, senem atd.
pes?	Pes se živí chlebem atd., ale nejraději masem.
kočka?	Kočka živí se masem.
holub?	Holub živí se zrním.
husa?	Husa živí se travou a zrním.

Co zvířata tato jsou.

Co jest

kůň?	Kůň jest ssavec.
kráva?	Kráva jest ssavec.
ovce?	Ovce jest ssavec.
koza?	Koza jest ssavec.
svině?	Svině jest ssavec.
pes?	Pes jest ssavec.
kočka?	Kočka jest ssavec.
králík?	Králík jest ssavec.
myš?	Myš jest ssavec.

Co jest

netopýr?	Netopýr jest ssavec.
husa?	Husa jest pták.
kachna?	Kachna jest pták.
krocán?	Krocán jest pták.
páv?	Páv jest pták.
slepice?	Slepice jest pták.
holub?	Holub jest pták.
kůň?	Kůň jest jednopaznehté zvíře.
kráva?	Kráva jest dvoupaznehté zvíře.
ovce?	Ovce jest dvoupaznehté zvíře.
koza?	Koza jest dvoupaznehté zvíře.
svině?	Svině jest vícepaznehté zvíře.
pes?	Pes jest šelma.
kočka?	Kočka jest šelma.
králík?	Králík jest hlodavec.
netopýr?	Netopýr jest letoun.
páv?	Páv jest kurovitý pták.
krocán?	Krocán jest kurovitý pták.
husa?	Husa jest vodní pták.
kachna?	Kachna jest vodní pták.

Odkud (z čeho) věci jsou.

Odkud jest

mléko?	Mléko jest od krávy.
péří?	Péří jest z hus, kachen.
vejce?	Vejce jest od husy, kachny neb slepice.
maso?	Maso jest z vola, krávy atd.
štětiny?	Štětiny jsou ze svině.
vlna?	Vlna jest z ovcí.
rohy?	Roxy jsou z krav, volů a beranů.
žíně?	Žíně jest z koní.
lůj?	Lůj jest z krav, volů, ovcí.
sádlo?	Sádlo jest z koní, svině, psa atd.

Jak se nazývá

mléko od krávy?	Mléko od krávy jmenuje se kravské.
— — ovce?	Mléko od ovce jmenuje se ovčí.
— — kozy?	Mléko od kozy jmenuje se kozí.
péří z husy?	Péří z husy jmenuje se husí.
péří z krůty?	Péří z krůty jmenuje se krůtí.
péří z páva?	Péří z páva jmenuje se páví.
péří z kachny?	Péří z kachny jmenuje se kachní.

Jak se nazývá

maso z vepřů? Maso z vepřů jmenuje se vepřové.
maso zeskopů? Maso ze skopů jmenuje se skopové.
maso z hovědí? Maso z hovědí jmenuje se hovězí.

Z čeho se věci dělají.

Z čeho se dělá

máslo?	Máslo tuče se z mléka.
sýr?	Sýr dělá se z mléka.
kartáče?	Kartáče dělají se ze štětín.
struny?	Struny dělají se ze střev.
hřebeny?	Hřebeny dělají se z rohů.
sukno?	Sukno dělá se z vlny.
mýdlo?	Mýdlo dělá se z loje a drasla.
svíčky?	Svíčky dělají se z loje.
podkovy?	Podkovy dělají se ze železa.
smyčce?	Smyčce dělají se ze žíně.

Jaký jest

kartáč ze štětín? Kartáč ze štětín jest štětínový.
kartáč ze žíně? Kartáč ze žíně jest žíněný.
hřeben z rohu? Hřeben z rohu jest rohový.

Jaké jest

sukno z vlny? Sukno jest vlněné.
svíčka z loje? Svíčka z loje jest lojová.
podkova ze železa? Podkova ze železa je železná.

K čemu jsou ty věci.

K čemu jest

máslo a sýr?	Máslo a sýr jsou k pokrmu.
struny?	Struny jsou k potažení hudebních nástrojů.
hřebeny?	Hřebeny jsou k česání vlasů.
kartáče?	Kartáče jsou k česání oděvu.
sukno?	Sukno jest k hotovení oděvu.
mýdlo?	Mýdlo jest k praní a mytí.
podkovy?	Podkovy k okování koňů a oslů.
péř?í?	Péř?í jest k hotovení lůžka.
brka?	Brka jsou ku psaní.

Co řemeslníci dělají.

Co dělá:	
mydlář?	Mydlář dělá mýdlo a svíčky.
hřebenář?	Hřebenář dělá hřebeny.
štetkář?	Štetkář dělá štětky a kartáče.
soukenník?	Soukenník tká sukno.
koželuh?	Koželuh vydělává kůže.
krejčí?	Krejčí šije oděv.
švec?	Švec šije obuv.
punčochář?	Punčochář plete punčochy.
kloboučník?	Kloboučník dělá klobouky.

Bájka : „Hlídal“ co vzorek ku cvičení mluvnímu.

Uč. Jak volali oni hoši na Hlídala? Ž. Hlídale, pojď atd.
Uč. Jak bysi volal pudlíka, aby šel žrátí? Ž. Pudlíku, pojď žrátí!
Uč. Jak bysi volal na holuba, aby vrkal? Ž. Holube, vrkej!
Uč. Jak bysi řekl Janovi, aby šel s tebou do háje na jahody? Ž. Jene, pojď se mnou do háje na jahody.
Uč. Co řekl Hlídal, když ho zvali hoši, aby se šel s nimi projít? Ž. O! s vámi rád bych šel.
U. Jak bysi řekl svým soudruhům, že bysi s nimi rád v ráže hrál? Ž. O! s vámi rád bych v ráže hrál.
Uč. Jak bysi jim řekl, že bysi s nimi rád na raky šel? Ž. O! s vámi rád bych na raky šel.
Uč. Jak bysi se spolužáků tázal, co dělají? Ž. Aj, co děláte?
Uč. Jak bysi se tázal, kam jdou? Ž. Aj, kam jdete?
Uč. A jak, abys se dozvěděl, jak že se mají? Ž. Aj, jak se máte?
Uč. Hlídal ze zápraží dívá se; jak by si o hlásném řekl, který na věži stojí a dívá se; odkud že se dívá? Ž. Hlásný s věže dívá se.
Uč. O ptáku, který na stromě sedí a dívá se; odkud že se dívá? Ž. Pták se stromu dívá se.
Uč. A jakž o holubu, který sedě na střeše, dívá se? Ž. Holub se střechy dívá se atd.

Rozmluva o obyvatelích domu.

Uč. Posud mluvili jsme o věcech a zvířatech v domě jsoucích; nejsou-liž ještě jiní obyvatelé domu vám známi? Ž. Také lidé.
U. Pověz, jak se jmenuje onen muž, jenž se o dítky a o všecko ostatní stará? Ž. Otec.
U. A jak ona žena, která otcí starati se pomáhá? Ž. Matka.
U. A jak

se jmenují oni obyvatelé malí, o které otec a matka hlavně pečovati musí? Ž. Děti. (Tuto se jmenuje syn, dcera, bratr atd.; rovněž vysvětliti třeba: děd, bába, strýc, ujec, teta, vnuk, vnučka, bratranec, sestřenice.) Jak se jmenují oni obyvatelé, kdo rodičům vašim při práci pomáhají? Ž. Čeledínové.

Povězte, čeho jest těmto všem zapotřebí, aby živi byli? Ž. Obydlí, potravu a oděvu. U. Zda bydlí lidé se zvířaty? Kde bydlí lidé? A kde zvířata? Jakého jest již zde rozdíl mezi lidmi a zvířaty? Podívejme se nyní na člověka, jako jsme patřili na zvířata, abychom i jeho poznali. Jak se jmenuje všecko to, co na člověku vidíte? Ž. Tělo. U. A jak ona nejvyšší část č. oud na těle? Ž. Hlava. Uč. Co vidíte vše na hlavě? Ž. Vlasy, oči, uši, ústa, obličej. Uč. Jak se jmenuje ona část pod vlasy nad očima? Ž. Čelo. Uč. A jak ona nejvyš na hlavě? Ž. Temeno. Uč. A jak ono místo na vrch hlavy, kde se vlasy rozkládají? Ž. Vřr. Uč. A jak ona část vzadu nad krkem? Ž. Týlo. Uč. Jak se jmenují ona místa mezi čelem a ušima? Ž. Skráně. Uč. Co jest pod čelem? Ž. Oči. Uč. Popatřme na oči! Oči můžeme zavřati i otvírati; jak jmenujeme ony částky, jimiž se to děje? Ž. Víčka č. klapky. Uč. Co myslíte, k čemu že tyto klapky od Boha máme? Ž. Aby nám prach do očí nepadal. Uč. A aby oči stíraly a tak oko čistým dělaly. Ž. Jak řkáme oněm chloupkům na klapkách? Ž. Řasa č. brvy. Uč. K čemu jsou asi ty? Uč. Jak řkáme oněm pruhám pod čelem nad očima? Ž. Obočí. Uč. K čemu nám dal Bůh obočí? Ž. Aby škodlivý našim očím pot do nich nemohl. Uč. A jak se ta prohlubená místa jmenují, v nichž oči jsou? Ž. Jamky. Uč. A čím jsou oči obložené? Ž. Kostmi. Uč. Proč asi v jamkách a kolem kostmi obloženy jsou oči naše? Ž. Abychom jim tak lehce padnutím, naražením neublížili. Uč. Což jest pod čelem nad ústy mezi oběma tvářema? Ž. Nos. Uč. K čemu psk nám Bůh nos dal? Ž. K čichání. Uč. Což jest pod nosem? Ž. Ústa. Uč. Co vidíte na ústech? Ž. Rty a koutky. Uč. Co v ústech? Ž. Zuby, jazyk, patro, sliny. Uč. Podívejme se, kolikery jsou zuby; hle, těmito pokrmy se řezí, a proto jim řezáky řkáme; těmito se pokrmy trhají; jak jim asi proto řkáme? Těmito se pokrmy trou, a proto se třenovní jmenují aneb i stoličky; proč asi? Spočtete řezáky, trhací a třenovní zuby a povězte, kolik každých zvlášť a kolik dohromady máme? K čemuž dal nám Bůh zuby? A

jak by se nám vedlo bez zubů? Čím se kazí zuby? Čeho se budete varovati? A co budete dělávati? Uč. Což jest ještě v ústech mimo zuby? Ž. Jazyk. K čemu slouží nám jazyk? Ž. K chutnání a mluvení. Uč. Jak jmenujeme tyto částky hlavy (na tváře ukazuje). Ž. Tváře neb líce. Uč. A jak jmenujeme celou přední část hlavy? Ž. Oblíčeť. Uč. Jaké barvy jest obličej? Uč. Tento oud (na trup ukazuje) jmenuje se trup; co jest mezi hlavou a trupem? Ž. Krk. Uč. Jak se jmenuje přední část krku a jak zadní? Ž. Hrdlo a šíje. Uč. Tuto jsou prsa, tuto hřbet, tuto břicho. (Učitel na dítěti ukazuje.) Co visí po obou stranách trupu? Ž. Ruce. Uč. Nikoli; rámě jsou to. Uč. Jak se jmenuje tato část rámě? (na loket ukazuje). Ž. Loket. Uč. A jak ta, kde rámě počíná? Ž. Rameno. Uč. A jak ona od ramena až k loktu? Ž. Paž čili paždí. Uč. A jak ono pod ramenem na prsou? Ž. Podpaží. Uč. Tuto na rámi ruka jest; a co jest na ruce? Ž. Dlaň a prsty. Uč. Jak se jmenují prsty? Uč. A co jest na prstech? Ž. Klouby, kotníky, bříška a nehty. Uč. Na čem spočívá a chodí tělo? Ž. Na nohou. Uč. Jak se jmenuje ona část nad kolenem? Ž. Stehno. Uč. Jak ona pod kolenem napřed a vzadu? Ž. Holeň a lýtko. Uč. Co dále na noze znamenáte? Ž. Kotník, rnát, patu, šlápe č. chodidlo, prsty a nehty. Uč. Kolik očí má člověk? Povězte, co má po dvím? Ž. Dvě uši, dvě oči, dvě líce, dvě ruce, dvě ramena, dvě nohy, dvě kolena, dvě bedra. Uč. Co má jenom jednou? Ž. Hlavu, prsa, hřbet atd.

Člověk u přirovnání k zvířeti.

Uč. Člověk má hlavu: na čem vídáte též hlavu? Uč. Co vidíte na člověku pod hlavou? Ž. Krk. Uč. Což má též krk? Uč. Člověk má oči a uši; co spatřujete i na zvířeti? Uč. Člověk chodí po nohou; co vidíte i na zvířeti? Ale popatřme blíže na člověka! Uvidíme, že člověk v mnohých věcech velice od zvířete se liší. Jenom patřte jak chodí. (Učitel vezme proutek aneb pravítko a ukáže dítkám, co přímo a vodorovno jest). Podívejte se, jak každý člověk chodí, a jak chodí kůň, kráva atd. A poněvadž člověk přímo stojí a chodí, kam vidí? Zda jen ustavičně na zemi aneb také do nebe? Uč. Tedy dolů i vzhůru může viděti. Uč. Zdalíž zvíře také hledí vzhůru k nebesům? Uč. Kam pouze? Či postava líbí se vám lépe? Ž. Postava lidská.

Uč. Jak musíte nésti hlavu svou a jak celé tělo, aby postava vaše lidská byla a ne zvířecí?

Uč. Na čem že stojíme a chodíme? Ž. Na nohou. Uč. Kolik nohou máme? A kolik noh má kůň, ovce, pes? Co dal nám Pán Bůh místo předních nohou, jež má kůň? Ž. Ruce. Uč. Což můžeme rukama dělati? Ž. Pracovati. Uč. Což děláváme rukama? Ž. Šijeme, předeme, píšeme atd. Uč. Může-liž zvíře které štítí, přísti aneb psátí. Mohlo-liž by tenkou jehlu držeti, nit soukati, ji navlékati? Rukama můžeme tedy práce rozličné konati, které zvíře konati nemůže.

Kdo se práce štítí, zasluluje bití.

Kdo si práci oblibuje,

Čest a chválu zasluluje.

Žebrák bezruký.

Před domem souseda Jana stál žebřák bezruký. Václav, Janův devítiletý pacholík, zhlídna ho přikročil k němu a krejcar mu podáváje, tázal se ho, řka: Jakou zlou příhodou stal jste se, ubohý muži, mrzákem? Ach, synu můj, odpověděl žebřák, hluboce sobě vzdechna, já jsem sám přčinou svého neštěstí. Když mně bylo as 9 let, vlezl jsem na lípu před domem, abych na ptáčata v hnízdě se podíval, ač mně otec v tom zbraňoval. I lezu a vylezu hezky vysoko. Tu ale šlápnu na větev suchou, tať se zlomí a já bez sebe na zemi ležím. A když mě vzkřísili, cítil jsem bolest nesnesitelnou. Lékař dlouho mne léčil, ale mně nebylo pomoci. Ruka má byla zlámaná, tak že kost za kosti vylézala. Konečně když se zapálila, museli mně ji odnítí, abych na živě zůstal. Litoval jsem ovšem, že jsem neposlechl dobré rady otcovy, ale pozdě. Nedlouho na to zemřeli mně i rodiče, a já nemoha pracovati, dobré lidi o pomoc prositi jsem musel a musím. Při tom setřel horkou slzu s obličejě svého.

Uč. Jakou hlavu má kůň? Ž. Podlouhlou. Uč. A jakou má člověk? Uč. Jak se jmenuje přední část na hlavě? Ž. Obličej. Uč. Což vidíte v obličejí? Ž. Oči, nos atd. Kde má oči kůň, vůl atd. A kde je má člověk? Ž. V předu obličejě. Uč. A kdož má oči krásnější, člověk čili zvíře? Uč.

Na očích lidských poznati možná, je-li člověk vesel aneb nemocen; ano na očích se poznává, je-li dobrý aneb zlý. Může-liž se něco podobného poznati na očích zvířecích? Uč. Člověk může očí svých k nebesům pozdvihnouti a je opět sklopiti, může se ohlížeti, očima kývati či mrkati.

Uč. Čím jsou mnohá zvířata oděna? Která jsou chlupy pokryta? Která peřím? Která vlnou a která štětinami? Uč. Proč dal Pán Bůh zvířatům oděv tento? Ž. Aby jim zima nebylo. Co pak činí lidé, aby jim nebylo zima? Uč. A kde oděv tento berou?

Uč. Jaké barvy jest obličej lidský a celé tělo lidské? Jaké barvy bývá tělo zvířecí?

Uč. Kdož má tedy krásnější tělo? Zvířata neb člověk? Jak krásný jest člověk ve své přímé postavě, jak jasné oko má, v němž buď radost se září aneb žalost nyje. Poněvadž jest tělo naše tak krásné a spanilé, zapotřebí jest, abychom je vždy v čistotě chovali. Čím pak se chová tělo naše v čistotě? Ž. Mytím a koupáním. A kdo nechová tělo své v čistotě, jaký by byl? Uč. Ano Pán Bůh trestal by ho, an by poslal na něho slabost a rozličné nemoce, které by ho trápily, ano i ohyzný hmyz.

Čistota jest půl zdraví člověka.
Zdraví není penězi k zaplacení.

Kdy pak se obyčejně mýváte? Ž. Ráno. Uč. Nejen ráno, ale i v poledne po obědě a kdykoli konáte nějakou práci, kterou se ušpinití můžete, máte obličej a ruce umývati. Než kdo chce zdrav býti, musí se často i koupati ve vodě čisté a chladné.

Proč pak se ale obličej a ruce častěji myjí než ostatní oudy? Ž. Protože jsou nahé a ostatní oudy jsou oděvem přikryty. Uč. Jakým stává se ale oděv? Ž. — Uč. Když oblečeš bílou vestu, zda zůstává vždy bílou? Ž. Ona se ušpíní. Uč. A aby byl oděv zase čist, co se musí s ním státi? Ž. Musí se vyprati. Uč. Aby vlasy hlavu nehyzdily, co se musí s nimi dít? Ž. Musí se česati. Uč. A což se musí státi, když nehty na prstech u rukou a nohou povyrostly? Uč. Nehyzdí-liž to tělo, když má někdo dlouhé nehty na prstech? Uč. Někteří lidé ale hluboko nehty určávají aneb je i okusují; zda jest to pěkné?

Myj obličej, česej vlásky,
Čistotou svou dojdeš lásky.

* * *

Byl jednou jeden hošíček, ten se jmenoval Ctímšlek. Ten když ráno z lůžka vstal, hned se oblékal. Potom umyl obličej i ruce studenou vodou, vzal hřeben a vlásky sobě učesal. Také nezapomněl vycídit oděv a obuv; potom ranní modlitbu svou vykonal. Pracoval-li něco, čím sobě ruce neb obličej ušpasil, hned se umyl. Po jídle umyl ruce, vypláchl ústa, a zuby vycídl. Také míval šátek v kapse, aby nos a oděv jím utíral. Mluvil-li s někým, postavil se před něj rovně a do očí mu hleděl. Za to měli ho rodiče i všickni lidé rádi, a děti nejraději s ním ze školy šly a po škole s ním hrávaly.

* * *

Ale Vavřínek, synáček sousedův, byl docela jiný. Ten běhával neustrojený po světnici a na ranní modlitbu málo kdy vzpomněl. Tu ho musela matka často napomínati ano i doháněti, aby se oblékl; mytí se ale vyhýbal jako oheň vodě. Vlasy míval rozčuchané, nehty neostříhané a nos uvozdřený. Oděv jeho býval samá skvrna, prach a peř. A když s někým mluvil, neuměl se ani zrovna a pokojně postavit. Brzy stál o jedné noze, brzy zase rukama hrál aneb klátil a díval se pod sebe. Za to ho ale nikdo neměl rád a spolužáci jeho se mu vyhýbali a nechtěli se s ním ani věsti ani s ním hrávati.

* * *

Několik kloučků na louce jednou si hrálo. Bylo to v letě. Když si byli pobrali a hodně se uhráli, zpomněli si, že se budou koupati. Tři z nich poznenáhla se svékali a nechtěli do vody jíti, ažby se ochladili. Ale čtvrtý nedal sobě říci, svlékl se kvapně a ještě upocený do rybníka skočil. Sotva ale byl do vody skočil, klesl a potopil se, a byl by se zajisté utopil, kdyby ho ti tři nebyli vytáhli. Ale trvalo to dlouho, než zase k sobě přišel. Od té doby nikdy do studené vody uhrátý nešel, aby se koupal, ale čekal, až se ochladí.

* * *

Jednou také chtěl se jistý hoch koupati a šel k potoku. I přišel k jednomu místu, nevěděl ale je-li tam mělko nebo hluboko. A přec tam vlezl; než jaké to bylo leknutí, když pořád hloub a hloub klesal a na dno nepřicházel! I byl by se utopil, kdyby nebyl mlynář právě okolo šel a nebyl ho vytáhl.

Duševní přednosti člověka před zvířetem.

Člověk může mysliti.

Uč. Nedávno poznali jste mnohé přednosti lidské, dnes sobě ještě o některých povíme:

Kdysi šel jistý klouček okolo jámy, v níž přes zimu zemáky byly. Jáma ta byla jen chvojí přikryta. I dostal chuť houpati se na té chvoji. Ale pomyslnil sobě: půjdu tam, chvůj povolí a já spadnu do jámy a ta je hluboká, a mohl bych ruku nebo nohu zlámati. A nelezl na chvůj. Na to vyskytl se tu Hafan, pes, a zhlédna na chvoji kost, za ní tam lezl. Sotva ale byl předníma nohama na chvůj vstoupil, povolila tato; a pes skuče v jámě ležel. Že byla jáma hluboká museli pro Hafana žebříkem vléztí a ho vytáhnouti.

Uč. Proč pak nešel onen pacholík na jámu chvojí pokrytou? Ž. Pomyslnil sobě, že by tam mohl spadnout. Uč. Ty pravíš, že sobě pomyslnil, pacholík tedy mohl mysliti.

Uč. Když pacholík ten myslil, což sobě představoval? Cože by se mu mohlo státí? Ž. Že by mohl do jámy spadnouti. Uč. A kdyby do jámy spadl, co že by se mu mohlo státí? Ž. Že by mohl ruku neb nohu zlomiti. Uč. Pacholík ten představoval sobě, co by se stalo, kdyby na jámu chvojí pokrytou vlezl. Zda sobě i pes představoval, co se mu státí může? Co sobě nemohl pes představití? Uč. Proto pravíme, že člověk myslí a zvíře nemyslí.

* * *

Kdysi stavěl sobě souseď Vávra nové obydlí a z lomu kamení vozil. Jednou vzal s sebou synáčka svého jménem Antonín a i Cikán, pes jejich běžel s nimi. Když naložili a k domovu jeli, museli okolo hromady kamení jeti. Tu vjeli zadníma kolama na kamení a vůz se nahnul na tu stranu, kde Antonín s psem šli. Sotva to byl Antonín

zpozoroval, odskočil na druhou stranu, ale pes tam zůstal; Antonín sotva uskočil, vůz se zvrhl a kamení, jenž s vozu se shrnulo, zasypalo Cikána a zabilo.

Uč. Proč odskočil Antonín na druhou stranu, když se vůz silně nahýbal? Ž. Protože si myslel, že se zvrhne. Uč. A z čeho to poznal? Ž. Z toho, že se vůz silně nahýbal, když na hromadu kamení vjeli. Uč. Nemohl-liž to i pes poznati, vždyť má také oči? Pes ovšem viděl, co sobě ale nepředstavil? Ž. Že se vůz zvrhne. Uč. A co sobě myslel Antonín ještě mimo to, že se vůz zvrhne? Ž. Že by naň vůz padl. Uč. A kdyby naň padl? Ž. Že by ho zabil. Uč. *Antonín myslel; neboť sobě představoval, co by se stalo, kdyby vůz se zvrhl.*

* * *

Kdysi porážel jistý drvař stromy v lese, protože chtěl chlěvy pro dobytek stavěti. I vzal synáčka svého Jana s sebou. S Janem přišel i pes Sobík. Když byli první strom podřezávali, dával Jan pozor, kam asi padne. A když se strom již klonil, utekli Jan s otcem na stranu. Pes ale zůstal tam, kde byl dříve Jan stál. I padl strom, a dlouhá větev zasáhla Sobíka a nohu mu přerazila.

Uč. Proč dával Jan pozor, na kterou stranu strom padne? Ž. Aby ho nezasáhl. Uč. A proč nechtěl, aby ho zasáhl? Ž. Protože ho mohl poraniti aneb i zabiti. Uč. Jan tedy sobě představil, co by se stalo, kdyby ho strom zasáhl. Uč. Zda to bylo i u psa tak? Uč. Jan myslel, Sobík nemyslel,

* * *

Švec Kryspín poslal synáčka svého do sousední vesnice, aby střevíce jisté sedlce odvedl. Pachole vzalo pudlíka s sebou, aby se mu na cestě nestýskalo. Na cestě své přišli k potoku, přes nějž položeno bylo prkno. Prkno ale bylo zpukřelé a u prostřed nalomené a chlapec, když to spatřil, zůstal státi a pomyslel sobě: Po tomto prkně nepůjdu, neboť je nalomené a mohlo by se zlámati, kdybych po něm šel a zlámalo-liby se, padl bych do vody a mohl bych se utopiti, neboť je zde potok hodně hluboký. Pes sotva že k prknu přiběhl očuchal je a po něm se spustil; nebyl ale ještě u prostřed, ano se prkno zlomilo a pes ležel ve vodě. Štěstí jeho bylo,

že umí každý pes plovati, sice by se byl utopil. Uč. Proč nešel pacholík ten po prkně? Ž. Protože bylo zpukřelé a nalomené. Uč. A proč pro zpukřelost a nalomenost po něm jíti nechtěl? Ž. On sobě myslil, že se zlomí a že do vody spadne a že se utopí. Uč. Proč šel pudlák přes ně? Ž. Proto že neviděl, že jest nalomeno. Uč. Což neměl oči? Ž. Ano. Uč. A vždyť jsem vám povídal, že prkno očmůchával, což nemohl poznati, jaké prkno jest? Ž. — Uč. A proč přece šel po prkně? Ž. Poněvadž sobě pomyslití nemohl, že se zláme. Uč. Vidíte tedy, že jen lidé mysliti mohou. Uč. Vidíte-li, ani lidé základy kopají, kamení, písek, vápno atd. přivážejí, co sobě myslíte aneb nač sobě pomyslíte? Ž. Že chtějí dům stavěti. Uč. Kdyby se tak pes aneb jiné zvíře na to dívalo, pomyslí-liž sobě: lidé budou dům stavěti? Uč. Vidíte-li, že někdo koně do pluhu zapráhá, nač sobě pomyslíte? Ž. Že pojede orati.

Uč. Když vidíte matku, ana dříví do kuchyně snáší, na ohniště klade, sirku rozžehá, co sobě pomyslíte? Ž. Že bude pokrmy strojiti. Uč. Může-liž to sobě pomyslití zvíře některé? Proč ne?

* * *

Poněvadž člověk mysliti může, proto ví o věcech, jaké jsou, odkud pocházejí a k čemu jsou.

Uč. Povězte, co všecko vidíte ve škole? Ž. Zdi, dvěře, okna, strop, podlahu, kamna; lavice, stůl, sesle, tabule; učitele, žáky, žákyňe atd. Uč. Podíváš-li se na tuto věc (na stůl ukazuje) tu sobě myslíš: to jest stůl. Toto? Ono?

Pozn. Toto jmenování věci může se vztahovati na všechny věci v domě poznané aneb na větší část jich.

Zvířata vidouce věc, nevědí co jest. Když vidí na př. dům; zda vědí co jest to? Lípu; zda vědí že jest to strom?

* * *

Uč. Pravili jste, že zvířata vidouce něco, nevědí, co to jest. Lidé ale vědí, co která věc jest. Lidé nevědí ale pouze, co která věc jest, oni též věděti mohou o věci, jaká jest. Patříte-li na jablko, věděti můžete, jaké jest, patříte-li na hrušku, i tu věděti můžete, jaká hruška jest. Patříte-li na dům, víte, jaké barvy každá část jest. Ale i to můžete věděti, zda jest něco tvrdé neb měkké, těžké neb

lehké. Jmenujte tvrdé věci! Jmenujte měkké! Jmenujte věci těžké! Jmenujte věci lehké!

* * *

Poněvadž můžeme mysliti, víme z čeho věci jsou, na př. zeď z čeho jest?

Ž. Zeď jest z kamene, cihel, písku a vápna. Uč. Střecha?
Ž. Střecha jest buď z tašek, buď z mědi, buď ze šindele, buď z došků, buď z křídlice. Uč. Tašky? Ž. Tašky jsou z hlíny.

Podobným způsobem projde učitel věci v jednotlivých odděleních domu a při všem na látku se táže.

* * *

Uč. Poněvadž můžeme mysliti, víme i odkud věci pocházejí, co jest původem jejich.

Uč. Kde se nabývá kamení? Ž. Kamení láme se ze země. Uč. Vápno? Ž. Vápno též ze země se láme. Uč. Odkud dobývá se hlína? Ž. Hlína ze země se kopá. Uč. Odkud dobývá se písku? Ž. Písku ze země se dobývá. Uč. Odkud dobývá se železa, olova, cínu, granátů?

* * *

Že mysliti můžeme, víme i kým jest která věc zhotovena.

Uč. Když spatříš zeď, zda víš, kdo ji stavěl? Což krov? cihly a tašky, šindel, došký, hřebíky, prkna atd.

Pozn. Tuto může se oděv, náradí, nádobí a j. vzítí a dle uvedeného příkladu může se mládež o původu věcí poučiti.

Uč. Povězte, kdož zemi učinil? Ž. — Uč. Kdož učinil kámen? Ž. Kamenník. Uč. Viděl jsi, že by byl kámen dělal? Ž. Nikoli; on jej pouze otesává. Uč. Zda jste viděli, aby někdo písek dělal? Ž. Ne; oni jsou lidé, kteří jej ze země kopají. Uč. A jak se dostal písek do země? Dal jej tam snad člověk některý? Kamení též ze země se dobývá; snad je tam lidé dřívě dali? Jsou tedy věci, jež lidé nedělají na př. země, kamení, písek a j. A přec je někdo udělati musel. Víte-liž, jak se jmenuje ten, kdo všechno udělal, co lidé dělati nemohou? Ž. — Uč. Bůh se jmenuje. Bůh učinil zemi se vším, což v ní a na ní jest. On dává stromům zrůst, on dal i živočichům a člověku život. Všecko, z čeho lidé rozličné věci dělají, učinil Bůh. Kdož staví domy? A z čeho se staví? Kdož ale učinil kamení, písek, železo, dříví a j.

Bůh učinil i člověka a dal jemu vše, co má: život, zdraví, veselí, pokrm a nápoj uděluje.

Mocný světa stvořiteli!
Život, zdraví tvůj jest dar;
Nedej, aby na rozmar
Přijíti tvé dary měly.

* * *

Bůh slunci dolů běh
I vzhůru vyměřuje;
Dnem sílu ku práci
A světlo podává;
Snem v noci pokojným
Mdlé oudy posilňuje.

* * *

Pán Bůh z krásné nebes brány
Patří na vše světa strany:
Ke všemu dohlídá,
V každou skrejši vídá.

Protože mysliti můžeme, víme i k čemu co jest. Uč. Což dělává kráva rohama? K čemu má tedy rohy? Uč. Což dělává pes zuby? A kdy kousává? Pes má tedy zuby ke kousání pokrmu a k bránění se. K čemu dal nám Bůh oči, uši, nos, jazyk, cit? K čemu dal nám obočí? K čemu klapky na oči?

Pozn. Tak projdou se zvířata, a i mnohé věci v domě se předloží, aby žáci účel věcí poznávali a rozum svůj budili a brousili.

* * *

Jaká to dobrota, že mysliti můžeme.

Uč. Víme, jak jste až posud poznali, o věcech, co jsou, jaké jsou, odkud pochází, z čeho jsou, a k čemu jsou. Uč. Můžeme také představití sobě, co z čeho pochází. Zvířata to nemohou, protož mysliti nemohou. Je-li pak to něco dobrého, že mysliti můžeme? Ž. — Uč. Vy mlčíte? Vzpomeňte sobě jen na povídky, jež jsem vám vypravoval! Kdyby byl onen pacholík ševcův nemohl mysliti, co by se bylo stalo? A což kdyby byl onen hoch v lese nemohl my-

sliti, co by se bylo stalo? Vidíte, jaké zlé bylo by to, kdybychom mysliti nemohli, jako to zvířata nemohou. Abyste k ourazu nikdy nepřišli, musíte se rozmysliti dřív, než něco počnete, někam jdete atd. Kdybyste nepřemýšleli, komu byste se asi podobali?

Koho rozum nevede,
toho škoda povede.

Lepší: Varuj se!
nežli: Neboj se!

Dvakrát měř a jednou řež.
Bez rady nečiň a po oučinku nepykneš.

* * *

Jednou stavěli zedníci dům a stáli na lešeních. Tu jedno pachole nejraději pod lešením stávalo a na zedníky se dívalo. Podavači je odháněli, ale ono si říci nedalo. Jednou upustil zedník kámen na lešení a tento propad skrze škulinu zrovna na ono pachole, které ranou tou omráčeno na zemi kleslo a bez sebe ležeti zůstalo. I bylo donešeno domů, a dlouho stonalo, než se zase pozdravilo.

Zdalíž pachole to také sobě pomyslilo, co by se mu mohlo státi? Užívalo tedy rozumu svého? A proč ne?

* * *

Jednou hrálo sobě pachole před okny míčem. I vyhazovalo míč vzhůru a zase jej chytalo. Na to zas o zeď jím vrhlo a opět chytalo. Konečně mu napadlo, aby se jím oken třeřovalo. Ale sotva hodilo jednou do okna, rozbila se tabule, až střípky na zem padaly. Zda toto pachole užívalo rozumu svého? Ž. Neužívalo. Uč. Z čeho to poznáváš? Ž. Protože do okna házelo. Uč. Nač mělo pachole to pomysliti? Ž. Že jest sklo křehké a že se roztluče.

* * *

Jistý kluk spatřil na jednom stromě u řeky ptačí hnízdo. Hnízdo bylo až na vrcholi a strom na samém kraji řeky. Kluk ten viděl tenký a slabý vrchol i řeku, podlé níž strom stál. Přece vylezl na strom. Sotva ale že dolehl na vrchol, na kterém hnízdo bylo, zavanul vítr, strom se zachvěl a vrchol s klukem se zlámal a do řeky s ním padl. Kluk se potopil a za několik dní našli ho rybáři utopena. Užíval-liž tento hoch nešťastný rozumu svého? Proč ne? Ž. Že lezl na strom. Uč. Jen proto? Ž. Také že stál

strom podlé vody. Uč. A proto, že bylo huízdo tak vysoko a na tenkém vrcholi.

Uč. Z toho poznáváte, že víme, co činiti máme a čeho se varovati, poněvadž můžeme mysliti. Čeho se onen hoch měl varovati, přišed ke stromu? Čeho se měl onen hoch s mřícem varovati? A čehož onen, kdo se na zednky díval?

Povím vám ještě jeden příběh. Jistý hoch, jmenem Ladislav, hrál sobě před domem. Jeho sestra Božena opatrovala malého bratříčka, protože rodiče zaměstnáni byli v stodole. I posadila se Božena s bratříčkem k oknu, aby se na Ladislava dívala, a okno bylo otevřené. Netrvalo to dlouho a dívání-se na bratra omrzelo Boženu a ona posadila bratříčka na okno a sama ve světnici hraček si hleděla. Sotva že byl Ladislav bratříčka svého samotna uviděl seděti na okně, co mohl do světnice pospíšil a dítě s okna sundav, sestře domlouval za její neopatrnost.

Uč. Cože učinil Ladislav, když spatřil bratra svého na otevřeném okně seděti? Co se mohlo bratru jeho přihoditi? A jak by byl jednal, kdyby byl o bratra svého nebdal, vida ho v nebezpečí? Jak jednala sestra jeho? Kdo z nich užíval rozumu svého? Kdo byl rozumný?

Víme co činiti máme, protože můžeme mysliti č. že máme rozum.

Uč. Kdyby tvůj bratříček aneb sestřička nožem aneb něčím sobě hrála, čím by k ourazu přijíti mohla, cobys učinil? Proč. A pověz Bořivoji, jak by tu jednal Stanislav?

Uč. Aneb kdybysi viděl, že ze stodoly neb chléva kouř vystupuje aneb kdybys jej na podobných místech číchal; co bysi učinil? Ž. — Uč. Kde jest kouř, tam musí též co býti? Ž. Oheň. Uč. A kdyby se v stodole aneb v chlévě oheň zňal, coby z toho pošlo? Ž. Dům a snad více domů by shořelo. Uč. Co bysi tedy učinil? Ž. Udělal bych povyk. Uč. A proč? Ale kdybysi ničeho neřekl, jak bysi jednal? Ž. zle. Uč. A proč?

Člověk má svobodnou vůli.

Dnes poznáme opět jednu přednost člověka, kterou má před zvířaty.

Jednou odešli otec a matka do města, a řekli dítkám, že se tam po dva dni zdrží. Ale muohé jednání zdrželo je tam. Dítkám nechali jen na dva dni potravu, a protož když pře-

tího dne rodiče nepřicházeli, neměly ony co jísti a přály sobě, aby rodiče přišli a je nasýtí. Ale přiblížilo se poledne a rodiče posud nepřicházeli. I zamkly dívky obydlí a šly k dítkám sousedovým, jejichž rodičů také doma nebylo, aby sobě hrály. I brály sobě napřed ve světnici, potom v síni až se konečně do otevřené komory dostaly. Nastojte, jaké tu bylo podívání dětem hladovým! Tu na koši ležel bochník chleba a u něj nůž, tam na talíři pečeně, tam v hrnci naložené ovoce, v jiném máslo a med, ano i buchty tam byly a koláče. Když hladové ty dívky pokrmy tyto spatřily, povstala v nich chtivost, žádost prudká k jídlu, a jeden z nich, jmenem Množislav již vztahoval ruku, aby vzal a jedl. Jeho sestra Anna ale, když to spatřila, kárala ho a pravila: Nestydíš se, že chceš cizí věci brátí? Nevíš, že nemáme ničeho vzítí, co naše není? Nevíš, že Pán Bůh kráští zapovídá? Pojďte dívky, utečme z tohoto místa, aby nás pohled na jídla k zlému nesvedl, abychom nekradly! I daly sobě všickni říci a utíkaly od věcí, které k zlému je pokoušely, že v té čerstvosti zapomenuly dvěře u komory zavřítí. Brzy na to přiběhl Štěk, domácí pes, a ten vida dvěře u komory otevřené, vešel do ní a brzy lahůdky tam vyčenicnal. I vyskočil na truhly a z plbých mis vyžíral. Ve své hltavosti ale mnohé nádoby zvrhl a shodil, a tím takový hrůt udělal, že dívky, polekány příběhly, aby viděly, co se v komoře děje. Tu viděly, jakou škodu pes způsobil a vyhnaly ho. Z tohoto příběhu můžete se, milé dívky, krásné předuosti člověka naučiti, kterou před zvířaty má.

Uč. Co bylo dítkám těm, co do komory přišly? Ž. Ony měly hlad. Uč. Po čem dychtily č. čeho sobě žádaly? aneb po čem měly žádost velikou? Ž. Po jídle. Uč. Což chtělo jedno z nich v komoře učiniti? Ž. chtělo pokrmu vzítí. Uč. Vzalo-liž ale? A co se stalo, když vešel pes do komory? Zda ten přemohl žádost svou? A vždyť nebyl tak příšlivě hladov, an před tím nedávno se nažral. Vzbudí-li se ve zvířatech žádost nějaká, tu ony žádost svou ukojí a musí ji ukojiti. Musí-li ale člověk svých žádostí uposlechnouti? Člověk může svým žádostem odpírati a je přemáhati. Zvířata jsou nucena ukojiti žádosti své; člověk není nucen činiti to, co žádosti chtí; člověk není žádosti nýbrž svůj č. svobodný a to jest, proč mu říkáme, že má svobodnou vůli. Proč pravíme, že má člověk svobodnou vůli? Ž. Že nemusí býti po vůli žádostem svým, on jim může odpírati. Uč. Kdybyste vešli do cizí zahrady, a tam

viděli ovoce krásné a zralé, jaká žádost by se ve vás zbuditi mohla. Ž. Abychom ovoce utrhlí a jedli. Uč. Musíte-liž žádosti té po vůli býti? Ale co můžete učiniti?

Sudte o následujícím příběhu!

Jistá matka připravila rozhodu a ve světnici na stůl postavila, ažby otec přišel, aby měl svačinu. Potom po práci šla. Když ze dveří vycházela, přikazovala Vladislávkovi, svému pacholeti, aby se rozhudy ani nedotýkal. Vladislav slíbil, že se zachová podle přikázání matčina. Ale sotva byla na dvoře, přistoupil Vladislav k míse a prohlížel ji až dostal chuť jísti. I omočil prst do rozhudy, oblízl a opět omočil a omácel, až matka do světnice vstupující, v mlsání ho postihla a přísně potrestala. Zdaž Vladislav odpíral své zlé žádosti? Uč. Jakou žádost měl? A z čeho poznal jsi, že zlou žádost nepřemohl? Zdalíž dobře jednal? Líbí se Vám jeho jednání? Což říkala matka tomuto jednání Vladislavovu? Ž. Matka ho přísně potrestala. Uč. Což zasluhuje trestu ten, kdo svých zlých žádostí nepřemáhá? Ž. Ano. Uč. Proč? Ž. — Uč. Povězte, musí-liž člověk svým žádostem býti po vůli? Ž. Nemusí. Uč. Jakž to vyhlíží se zvířaty? Ž. Zvíře musí dělati, co žádost jeho chce. Uč. Zvíře není svobodno, člověk jest svobodn. Činí-li člověk podle svých zlých žádostí, komu se podobá? Ž. Zvířeti. Uč. A co zasluhuje? Pamatujte: Žádostem po vůli býti jest zlé; ale odpíráti jim, jest dobré.

* * *

Matka poslala Mladu do komory, aby jí něco od tamtud přinesla. Když Mlada v komoře věci hledala, spatřila na police hrnec s medem. Mlada přistoupila blíže k hrnci a dívala se na med. I dostala chuť aspoň prst omočiti do medu sladkého. Již vztahovala ruku, aby prst omočila, ale v tom sobě zpomenula, že matka neráda má, když někdo mlsá. I táhla ruku zpět, vzala věc, pro kterou byla poslána a vesele k matce pospíchala. Jak se vám líbí Mlada? Proč se vám líbí? Ž. Protože přemohla zlou žádost svou.

* * *

Na podzim, když ovoce zraje, vešli Otokar a Soběslav do cizí zahrady. Hledali tam Jana, přítele svého. Pach-

lata bráním a běháním se dríve uhřála a měla žízeň velikou. I žádaly sobě ovoce, aby se občerstvily. Tu visela červená jablka. I byly ovoce toho velmi žádostivy. Ale tu jim napadlo, že jsou v cizí zahradě a ovoce to že také jim nenáleží, a cizích věcí že sobě ani žádati nesmíme. I sebraly se a ze zahrady pospíšily, aby ovoce to k hříchů je nelákalo. Jak jednaly tato pacholata?

* * *

Na palouku u rybníčka hoši sobě hráli. I skákali ve se a jeden za druhým se honil. Tu se stalo, že Horimír běže za jedním hochem do Prokopa tak silně vrazil, až Prokop na zemi upadl. Tím byl Prokop tak popuzen, že si žádal, aby Horimíra také poraziti mohl. Proto se sebral a za Horimírem běžel, a když ho dohonil, popadl ho za vlasy a o zemi jím udeřil a ještě bil.

Uč. Zdalíž tento hoch dobře jednal? Což jej porazil Horimír schválně? Uč. Přemohl Prokop zlou žádost svou? Jakž jednal?

* * *

To byl Jaroslav zcela jinak jednal. Toho také kdysi Petřík ve hře na zemi porazil, tak že se do hlavy uhodil. I napadla ho zlá žádost, že chtěl Petříka také poraziti, aby se uhodil. Než se ale sebral, byl Petřík již ten tam. I chtěl za ním Jaroslav běžeti, v tom sobě zpomenul, že máme odpouštěti i těm, kdož nám ublížili a neběžel za ním. Jak nazvete jednaní Jaroslavovo?

* * *

Kdysi nhrálo se několik dětí na louce, neboť pouštěly draka a za ním běhaly. I měli žízeň velikou a protož běžely ke studánce, která pod mezí byla. Když byly tu čistou vodu spatřily, jak se ze země prýští, dostaly chuť velikou napítí se. Tu ale Dobroslav, nejstarší z nich je varoval říka: Nepijme nikdo ze studánky té, pokud nevychladneme; neboť jest-li uhřátému člověku čistá voda jedem škodlivým. Okamžitě odvrátily se všechny děti od studánky a opodál se procházely, až vychladly.

Vizte dítky! člověk jest svoboden, může žádosti své přemáhati; zvířata ale činí, co žádost jejich mít chce. Kdybychom nepřemáhali zlé žádosti své, tu bychom se zvířatům podobali a krásného jména člověk nezasluhovali.

Ne každému, co libo, to volno.

* * *

Žádost těla slepá jest,
musíť ji vždy rozum vést;
nevede-li — běda ti,
budeš velmi pykati.

Člověk má řeč.

V jisté rodině roznemohl se otec. Měl bolení v krku takové, až nemohl mluvit a stonal dlouho. Poslyšte, jak se tu zle vedlo všem v rodině. Chtěl-li otec poručiti, coby se mělo dělati, musel dávat znamení a kývat; chtěl-li, aby se něčeho nechalo, musel hroziti. I stávalo se, že lidé kývání, ukazování a hrození jeho nerozuměli; z čehož se otec mrzival. I ukazoval znova, a když ještě porozuměti mu nemohli, dělal každý jak chtěl. Někdy zaháleli, když bylo nejpilněji, jindy dělali sice, ale převráceně všecko, často věci pokazili. Z toho pošel neporádek, různice a váda mezi nimi, a hospodárství hynulo. I nelíbilo se nikomu v domě takovém. Děvečky a služebníci šli ze služby, a jinde jinou si našli. Matka s dítkami nemohla všecku práci zastati, a tak se stalo, že naposléz ani pokrmu ani oděvu neměly.

Uč. Je-liž tedy zapotřebí, abychom mluvit mohli? Povím vám ještě, jak dobře jest, že mluvit můžeme. Jsou lidé, kteří mnoho vznešeného, dobrého a krásného o Pánu Bohu vědí. Že mají řeč, mohou to také vám povědět, abyste se z toho radovaly a Pána Boha milovaly. Jmenujte ty, kdo vám o Pánu Bohu mluvívali. Z. Naši milí rodiče a učitelé. Uč. Že máme řeč, můžeme toho, kdo bloudí, na pravou cestu přivesti; tomu kdo chybuje, můžeme říci, jak má to neb ono dělati, aby bylo dobře; když někdo něco potřebuje, a my sami nemáme, co bychom mu dali, můžeme se zaň u jiných přimluvit. Když má někdo bolest aneb když ho někdo rmoutí, můžeme mu říci, že je nám ho líto, že mu rádi pomůžeme, a když pomocí nám nelze, můžeme mu aspoň říci, že bychom rádi pomohli. Tomu bude ou rád, bolesti a zármutek se v něm poněkud utiší — můžeme řečí člověka zarmouceného potěšiti. Ublíž-li nám někdo můžeme mu říci, že se naň hněvati nechceme, a že

mu zlým spláceti nebudeme = můžeme svým vinníkům od-
pouštěti.

Zvířata nemají řeči, ona také odpouštěti neumějí. Ublí-
ží-li někdo včelce, ona píchne; ublíží-li někdo psu, on
ho kousne; kočka nepřátele své škrábe, kozel trká, kuň
kopá, kráva trká.

Když člověk nepříteli svému odpouští a dobře jemu činí,
tenkrát jedná, jak se na všechny lidi sluší, aby jednali —
jedná *lidsky*. Kdo ale tak jedná, jako včelka, pes, kočka
a j. zvířata, ten jedná *nelidsky*.

Uč. Kdož ale dal řeč člověku? Ž. Bůh. Uč. Děkujte
mu, milé děti, za tento veliký dar!

Uč. Povězte, čím že mluvíváme? Ž. Ústy. Uč. Za-
mhuřte oči a já budu mluvit; jak jste se dozvěděli, že
mluvím? Ž. My Vás slyšeli. Uč. Kdy pak víte, co mluvím,
když jsem daleko od vás, aneb když jsem vám na blízku?
Ž. Když jste nám na blízku. Uč. Kdyby Jaroslav doma na
zahradě sobě hrál, a já tuto mluvil, zdaž by slyšel a věděl,
co povídám? Ž. Ano kdybych sebe hlasitěji mluvil, neuslyšel
by mne. Uč. A hle všickni lidé nescházejí se, aby jeden
s druhým rozmlouvatí mohl; mnozí daleko od sebe bydlí.
Rozloučít se syn s otcem a matkou, bratr s bratrem a
sestrou, aby do vzdálených krajín putoval a tam se zdržo-
val. Může-liž tu syn s otcem a matkou, bratr s bratrem
neb sestrou ještě mluvití, aby ho slyšeli (ústně)? Ž. Ne-
může ústaě s nimi mluvití. Uč. A není-liž zapotřebí, aby
od sebe vzdálení lidé spolu promluvili? Rozvažte jenom:
Ludomírovi rodiče odjeli by do města a zanechali by jemu
mladšího bratra, aby ho opatroval. Tu se stane, že se bratr
roznemůže. Ludomír by rád pověděl rodičům, co se stalo
bratrovi, rád by se zeptal, co by měl dělat, aby se bratr
opět pozdravil, též by rád rodiče poprosil, aby domů přijeli.
Za rodiči Ludomír jíti nemůže; cesta je daleká a bratra
doma nemůže nechatí sama, ješto by nikoho neměl, aby mu
posloužil. Jak velice by si přál Ludomír, aby mohl s rodiči
mluviti! Ústně ale s nimi mluvití nemůže, neboť by ho ne-
uslyšeli, kdyby sebe víc křičel.

A což není žádných prostředků, abychom i se vzdá-
lenými, nepřítomnými lidmi rozmlouvali? Uvidíme. Jene!
jdi postav se tamto ke dveřím, a až takto udělám (učitel
kývá prstem), opět do lavice vejdeš. Hle, Jan činí, co

chci, ač jsem ústy ani nehnul. Jak zvěděl Jan, že si sednouti má? Ž. Vy jste mu dal znamení. Uč. Čím jsem mluvil s Jenem? Ž. Znamením.

Poznámění. Tuto uveďtež učitel více případností ze života, v nichž znameními se mluvívá.

Vácslav měl přítele, jemuž říkali Vojtěch, a ten bydlil daleko od Vácslava v jedné vesnici. Vácslav byl by rád zvěděl, jak to v domě Vojtěchově vyhlíží, jaký je dům, jaký dvůr, co je na dvoře, jest-li při domě zahrada, kde jest a jaká?

Ale nemohl Vácslav k Vojtěchovi, aby se na vše sám podíval, a Vojtěch také k němu nemohl, aby mu to pověděl. Což asi udělal Vojtěch? Vojtěch vykreslil i dům i dvůr i zahrádku a zabradu, a poslal Vácslavovi, a z toho výkresu zvěděl, že přítel jeho bydlí v domě nízkém, který má dvě světnice, dvě komory, kuchyni, že jest taškami kryt, před okny že jest zahrádka, že je u něj veliký dvůr a na tom kolna, chlévy, studnice i stodola, a za stodolou veliká zahrada. A to vše že stojí u prostřed polí a luk.

Uč. Co věděl nyní Vácslav? A jak to zvěděl? — Co učinil Vojtěch, aby Vácslav věděl, jak to v onom domě vyhlíží? — A když se na ten výkres podíval, zdálo se mu, že se díval na dům a vše, co tam jest. Není tudíž vždy zapotřebí, abychom měli věc skutečně před očima; často postačí, když se na obraz té věci podíváme. Mluví-li lidé, bývá to, co mluví, *slyšeti*, ano i na ústech a celém obličejí jest jim to *viděti*; ústa i obličej celý se pohybují a mění. Kdyby bylo možná, vymalovati ústa a celý obličej, jak se při mluvení něčeho pohybují a mění, a kdyby ty obrazy vzdálené osobě se zaslaly, bylo by, jako by skutečný mluvící obličej před ním stál.

Již před dávnými věky myslili lidé na to, jak by i s nepřítomnými osobami mluvití mohli. I vymysleli si s pomocí Boží jistá znamení, a tu se umluvili co každým znamením říkati budou, aby sobě rozuměli. Budete-li pozorny, ukáži vám je, i dělati je vás naučím.

Jsouť lehounká, a kdo se naučí dělati tato dvě (učitel píše kolmou čáru | a kolečko O), všechny ostatní dovede.

Pamatujte si: znamení tato pérem, křídou, tužkou aneb jiným dělati, jmenuje se *psáti*, a o nich vyslovovati, co

jimi se říká, slove *čísti*. Každé to znaménko jmenuje se *písmeno*; proč asi? Naučím vás *psáti a čísti*.

Poznávání písmen. Učení-se psáti a čísti zároveň.

Uč. Povězte, co by se stalo, kdyby dítě strčilo ruku do plamene? Ž. Spálilo by se. Uč. Jedno dítě sáhlo po ohni. Matka je okřikala, řkouc: *I to pábí!* Jak okřikala matka dítě? Uč. Vyslovím vám to zdlouha. Uč. Co slyšíte napřed? Ž. *i*. Uč. Popatřte na ústa má, když *i* vyslovovati budu, a vyslovujte též *i*. Uč. Kdo chce znamenati, co vyslovuji, musí poslouchati a na ústa má hleděti.

Uč. Kdybychom měli někomu nepřítomnému říci, že matka řekla *i*, když dítě své okřikala, takto bychom mu to napsali (při tom učitel píše *i* na tabuli).

Uč. Povězte, z čeho sestává ono znaménko, jímž se napsalo, co matka řekla!

Ž. Sestává z kolmé čáry a tečky. Uč. A kde je tato tečka? Ž. Nad kolmou čarou.

Uč. Chopte se pisátek, a napište také *i*!*)

Uč. Čti Karle, co jsi napsal! Čti Jaroslave!

Uč. Napište *i* pětkrát tak, aby první bylo vysoké, druhé nižší, a tak až páté nejnižší!

Uč. Jistý klouček trýznil babku. I šel kdosi okolo něho a zvolal: *O*, to je ukrutný kluk!

Uč. Jak zvolal onen muž? Ž. *O*, to atd. Uč. Patřte na má ústa; já vám to ještě jednou zvolna povím.

Uč. Co slyšíte napřed? Ž. *O*. Uč. Patřte na ústa, ta jsou takto zakulacená. Aby zvěděl někdo nepřítomný, co onen muž řekl, netřeba než okresliti ústa; a jakého znaménka nabudeme? Ž. Kolečka (*O*). Uč. Napíši vám toto znaménko k prvnímu (*i*); jak je budete čísti? Ž. *O*.

Uč. Napište sobě *o* na tabulky! Napište také *i*!

Uč. Kdysi tázala se matka po synáčkovi, ješto ho doma nebylo: Kde je můj synáček? A Karel, starší bratr, odpověděl: U stodoly jest.

Uč. Co odpověděl Karel? Co slyšíte napřed?

*) Žáci naši, kreslením ku psaní připravěni byvše, mohou ovšem hned psáti; nepřipraveným přede vším ukázati jest, jak pisátko držeti, tabulku položit, jak seděti, odkud začítí mají atd.

Uč. Patíte, ústa jsou na polo otevřená! Udělám vám znaménko pro tento zvuk, a to tak, že udělám kolečko a nahore kousek umažu, jakobych je na polo otevřel, U. a v pravo dole přivěsím čárčičku u. Čtete, co jsem napsal! Napište samy u! Napište je čtyřikrát!

Uč. Napište i! Napište o! Napište u! Václave, čti, co jsi byl napsal! Jene, čti s tabule!

Uč. Kolika písmenům naučili jste se již? Ž. Třem.

Uč. Která jsou ona? Ž. i, o, u.

Uč. Jedno děvčátko měla matinka velmi ráda, protože bylo poslušno, a tomu říkali *eva*. Jakže říkali onomu poslušnému děvčátku? Ž. *eva*. Uč. Vyslovím vám hodně zdlouha: e-v-a; kolik zvuků slyšíte? Ž. Tři. Uč. Který jest první? Ž. *e*. Uč. Ukáži vám, jak se *e* znamená. Tuto udělám kolečko; to rozdělím na dva díly: pravý a levý (). Ten pravý vezmu a nahore přidělám očko (o). Uč. Čtete, co jsem napsal! Ž. *e!* Napište šest *e!*

Uč. Napište opět u, o, i, e! — Kolik písmen umíte psáti a čísti? Ž. Čtyři. Uč. A která jsou to?

Uč. Jiné děvčátko také poslušné jmenovalo se Anna. Jak že říkali druhému děvčátku? — Vyslovím vám jmeno jeho hodně zvolna; který zvuk slyšíte napřed? Ž. *a*

Uč. Znamenání tohoto zvuku jest také snadné. Uděláme totiž kolečko (o) a dole v pravo přivěsíme čárku (a). Napište také *a!* (Na to opakuje se psaní a čtení předešlých písmen.)

Uč. Jaroslav šel kdysi okolo ptáčníka, a tam viděl *sovy*. Co že viděl Jaroslav? Ž. *Sovy*. Uč. Vyslovím slovo *sovy*, hodně zdlouha: so—vy; co jste slyšely napřed? Ž. *so*. Uč. A cо potom? Ž. *yy*. Uč. Rozložím *vy* takto: v—y! který zvuk jest první? Ž. *v*. Uč. A druhý? Ž. *y*. Uč. Všimněte sobě mých úst, když vyslovuji *y!* Ústa jsou na polo otevřena, a v zadu v hrdle zoužena; u kterého zvuku viděli jste též ústa polootevřená? Ž. Při *u*. Uč. Napišmi vám písmeno pro tento zvuk, a že jest zvuk ten *u* podoben, udělám napřed *u* a v pravo dole přivěsím čárku *y*. Uč. Co jsem napsal? Ž. *y*. Uč. Napište také několik *y*. Uč. Kterým písmenám naučili jste se posud? Ž. *i, o, u, e, a, y*. Uč. Kolika písmenům naučili jste se? Ž. Šesti. Uč. Uvidím, zda je všechny psáti a čísti dovedete. Napište *i!* *u!* *e!* *o!* *a!* *y!*

Uč. Napište nyní v první řadu: *a, o, u, e, i, y!* Uč. Napište v druhou řadu: *e, u, i, o, y, a.*

Uč. Vyndejte sobě slabikáře! Čtete na první stránce? Čtete první dvě řádky!

U. Povězte, jak že jmenuje se ono místo, kde se kamení láme? Ž. lom. U. Patřte na má ústa, a povězte, kolikráte hnul jsem jimi? Ž. Třikrát. U. Kolik zvuků vyslovil jsem? Ž. Tři. U. Který jest první? druhý? třetí? U. Vyslovte první dva zvuky najednou. Ž. lo. U. Jak jsou ústa při vyslovení *l* položena? Abychom toto položení úst dobře vykreslili, uděláme tuto čáru *l*; jakou čáru udělali jsme? Ž. Kolmou. U. Přirovnejte tuto čáru k *i*; jaký rozdíl vidíte? Ž. Čára tato jest vyšší než *i*. Kdykoli toto písmeno spatříte, vyslovte *l*. U. Vyslovím *lo* ještě jednou; který zvuk slyšíte mimo *l*? Ž. o. U. Který zvuk slyšíte napřed? Ž. *l*. U. A který druhý? Ž. o. U. Napište *lo* a čtete je!

Poznámání. Podobným způsobem jmenuje učitel slova: *lavice, len, lupén, liška, topoly*, rozkládá je v slabiky a vyprav z nich *la, le, li, lu, ly* pomáhá žákům, aby poznali, z kterých zvuků sestávají, a má je k tomu, aby slabiky ty napsali a čtli.

U. Jednou stál na ulici slepec, ten nevěděl, kudy by domů jíti měl. Tu ho spatřil Jan, malý pacholík, a otázev se nevidomého, kam by jíti chtěl, za ruku ho vzal a domů dovedl. Jak že jmenoval se onen milosrdný pacholík? Ž. Jan. U. Kolik zvuků vyslovuji, řka: Jan? Ž. Tři. U. Který zvuk vyslovil jsem napřed? Ž. *j*. U. Který za ním? Ž. *a*. U. Vyslovte první dva zvuky najednou! Ž. *ja*. U. Dejte pozor na položení úst, a vizte, jak jsou ústa otevřená a jazyk nepohnutelně leží. Toto položení jazyka kolmou čárou pod linií uděláme a nad ní tečku *j*. U. Jaký zvuk vydáte při spatření tohoto znamení? Spojte s tímto zvukem: *a! e! i! u! o!*

U. Napište *jo! ja! je! ji! ju!* Čtete, co jste napsali! *Poznámání.* Jako u *l* stává se i zde, že učitel slova dává, v nichž žáci slabiky: *ja, je* atd. hledají a naleznouce je píší a čtou. Aby se první cvičení opakovalo, dá učitel psáti řadu slabik takto: *la, ja, le, je, lu, ju, li, ji, lo, jo, ly.*

Dvě děvčátka pospolu hrávala, jedno jmenovalo se Anna, druhé Eva. Anna vždy po hře hračky své uložila na místo, které jí matka na ně vykávala; Eva ale hračky své vždy od místa nechávala. Anna byla pořádná; Eva byla nepořádná. Jakže říkali onomu pořádnému děvčátku? Ž. Anna. U. Já vyslovím zvolna an—na; vyslovte an! Kolik zvuků jste vyslovili? Ž. Dva. U. Který jest první? který druhý? U. Pro zvuk *a* znáte již písmeno; dejte pozor; já vyslovím *n*. Tu se dotkne jazyk špičkou patra, a vydá zvuk *n*. Tento zvuk takto se znamená (učitel napíše *n*). Kolik čárek udělal jsem? Ž. Dvě. U. Jaké jsou tyto čárky? Ž. Kolmé. U. Kde jsem spojil tyto dvě čárky? Ž. Nahoře. U. Přirovnejte *n* k *u*; jaký rozdíl jest mezi oběma? Ž. *n* je spojeno nahoře; *u* v dole. U. Vyslovte *na*! Který zvuk slyšíte napřed? Ž. *a*. U. Napište *a*! U. Který zvuk slyšíte po *a*? Ž. *n*. U. Připište *n* k *a* a vyslovte oba najednou!

U. Nyní vyslovím druhou část slova *anna*; kolik zvuků slyšíte, když na vyslovuji? Ž. Dva. U. Který jest první? Ž. *n*. U. A druhý? Ž. *a*. U. Který jest napřed a za ním? U. Napište *na*! U. Spojte se zvukem *n* hlásky: *y*! *o*! *e*! *u*!
U. Čtete, co jste byli napsali!

Poznam. Po těchto cvičeních mají žáci poznati *dlouhé* samohlásky a v znamenání jich čárkou a kolečkem se cvičiti. K tomu konci jmenuje učitel slova, v nichž jsou *známé* již slabiky *dlouhé* a klade je vedlé *krátkých*, aby dítě přirovnávalo a tím rozdíl obou poznalo. Potom může sobě učitel takto počínati:

U. Tuto na tabuli stojí *ja* a vedlé něj *já*; dejte pozor, když budu *ja* vyslovovati. V *ja* jest na konci *a*, v *já* jest také *a*. Při vyslovování obou budu dělati čárky ode shora dolů. (Nyní vyslovuje učitel *krátké a* a dělá čárku (I) potom *dlouhé á* a opět čárku I udělá a to delší vedlé první (I I). U. Při vyslovování kterého *a* mohl jsem udělati delší čárku? Ž. Při vyslovování *a* v druhé slabice. U. Mohl jsem delší čáru udělati, proto že jsem druhé *a* déle vyslovoval než první. Pamatujte: Hlásky, které se déle než jiné vyslovují, jsou *dlouhé*, a aby každý věděl, že je má dlouze vysloviti, dělají se nad nimi čárky a nad *u* také někdy kroužek. (Na to následuje cvičení žáků v psaní *dlouhých* slabik vedlé *krátkých*.) Vyložte si nyní knížky a přečtem si cvičení.

U. Okáží vám jiné písmeno. Vyslovuje *lom*, kolikráte pohnuly se ústa? Ž. Třikrát. U. Co jsem vyslovil napřed? Co podruhé? Co po třetí? Písmena pro dva první zvuky již znáte; okáží vám písmeno pro zvuk třetí. Vizte má ústa, jak pysk na pysk přiléhá. Na sevřených pyskách znamenáme tři díly: dva koutky a prostředek a právě tolik kolmých čárek uděláme, abychom měli znamení pro zvuk poslední ve slově *lom* (111). U. Kolik zvuků mají tyto tři čárky znamenati? Ž. Jeden. U. Což myslíte: smějí-liž zůstatí tak, aby každá zvlášť zůstala? U. Což tedy učiníme? Ž. Spojíme je. U. Tyto čárky nahoře takto se spojují (*m*). U. Je-liž něco nového u tohoto písmena? Ž. Není; jsou to podobné čárky jako při *i*. Spojte se zvukem *m*: *i!* *o!* *a!* *e!* *y!* *u!* Napište: *mi!* *mo!* *ma!* *me!* *my!*

Poznam. Po tomto cvičení jmenuje učitel slova, v nichž jsou slabiky *ma*, *mi* atd. dlouhé. Tyto slabiky vedlé krátkých žáci píší a čtou. Konečně se čte a opisuje cvičení na slabikáři, při čemž tam obsažená slova tím se vysvětlují, že je učitel v celých větách říká; k. př. *md* = Strom *má* kořen.

Když se domy rozbourají, odváží se *rum*, i na silnici *rum* se v hromádky rovná a koleje jsou se zasypají. U. Co že se odváží z domů rozbořených? Ž. *rum*. U. Vyslovím zvolna toto slovo; dejte pozor, kolikráte se pohnou ústa? Ž. Třikrát. U. Kolik zvuků slyšíte? Který jest první? Ž. *r*. U. Druhý a třetí? Ž. *u* a *m*. Kolik znamení budeme potřebovati, abychom *rum* napsali? Ž. Tři. U. Dva poslední zvuky umíte již znamenati; podíváme se, jak jsou položena ústa při vyslovení *r*. Napřed dotkne se jazyk patra a opět se odrazí a vydá se hlas vrčící; vyslovte také *r!* — Abychom zvuk tento poznamenali, uděláme kolmou čáru *l* a v pravo nahoře tečku a obé spojíme (*r*). Zda jest i zde cosi nového? Ž. Není! čárky podobné i tečku jsme již dříve dělali. U. Přirovnejte toto znaménko k *i!* U. Napište nyní slovo *rum* a čtete je! Spojte s *r* hlásky: *a!* *á!* *o!* *u!* *ú!* *e!* *é!* *y!* *ý!* a napište, co jste složili!

Poznam. Potom vysvětlí se slova v cvičení, žáci je napíší a čtou napřed s tabulek a potom ze slabikáře.

U. Vypravoval jsem vám nedávno o dvou děvčátkách. Pořádné děvčátko jmenovalo se Anna; jakž se jmenovalo ono nepořádné? Ž. Eva. U. Vyslovím slovo eva opět zvolna e—va; co jsem napřed vyslovil? Ž. e. U. A co potom? Ž. va. Nyní vyslovím va; kolikrátě hnul jsem ústy? Ž. Dvakrátě. U. Vyslovte to též! U. Který zvuk slyšíte napřed? U. Patřte mi na ústa! Spodní pysk leží vodorovně a toho dotýkají se zuby jako oblouček nad ním vypnutý tak, že to asi takto vypadá \cap . Ale toto znamení nenechává se tak státi; nýbrž obloučkem dolů se klade, oblouček ten v úhel se zouží, až takto vypadá V. Napište V! Napište va! Napište eva! Spojte s v: i! í! á! o! é! e! ú! u! ý! y! a čtete, co jste napsali!

Poznam. Nyní se jako při předešlých cvičeních vysvětlují slova v cvičení na slabikáři, píší se a čtou; k. př.

U. Jak se jmenuje ta nádoba, v které prává matka prádlo a koupává pacholátko? Ž. Vana. U. Jak se jmenuje ten muž, jenž vany dělá? Ž. Bednář. U. A z čeho dělá bednář vany? Ž. Ze dříví. U. A kde roste dříví? Ž. V lese. U. Vyslovím vám slovo vana zvolna; va—na; co jsem vyslovil napřed? Ž. va. U. Kolik zvuků vyslovil jsem? Ž. Dva. U. Které zvuky slyšeli jste? Ž. v a a. U. Který napřed? a který po něm? Který zvuk poznameneáte hned z předu? A který po něm? Kterými písmeny že to napíšete, ukáže Ludomír na tabuli. Napište tedy va. U. Což musíme připsati, abychom měli celé slovo: vana? Ž. na. U. Z kolika zvuků sestává na? Ž. Ze dvou. U. A které jsou ony? — U. Který jest napřed slyšeti a který po něm? — U. Který také napřed napíšete? Ž. n. U. Napište na! U. Čtete nyní celé slovo! U. Napište nyní va a na hodně těsně vedlé sebe a čtete je!

Jistý klouček, říkali mu Božetěch, míval vždy obličej umytý a ručičky také a vlásky učesané. Jaký byl Božetěch? Ž. Čistotný. U. Pro čistotu jeho měli ho všickni lidé rádi. Jak že se jmenoval onen čistotný klouček? Ž. Božetěch. U. Vyslovte jméno jeho zvolna! Ž. Bo-že-těch. U. Vyslovte pouze první část jména jeho! Ž. bo. U. Z kolika zvuků sestává bo? Ž. Ze dvou. U. A z kterých? Ž. Z b a o. Patřte na ústa, jak jsou položena; pysk na pysku

spočívá, jen aby vzduch nevycházel a pysky se trochu nadýmají, a jazyk se nehýbá. Pro zvuk ten uděláme sobě toto znaménko (b). U. Ž čeho sestává toto znaménko? Jaká jest první čárka? — Jaká jest druhá? — Na které straně kolmé čáry jest druhá? — Jak vysoko ode zdola vzhůru sahá druhá čárka? U. Dítka mívají *boby* a hrají si jimi; čím že sobě dítka hrávají? Ž. *boby*. U. Vyslovte ono slovo po částkách. Ž. *bo-by*. U. Vyslovte první část! Ž. *bo*. U. Z kterých zvuků sestává *bo*? U. Kterým písmenám napíšete *b*? — U. Napište *ba*. U. Vyslovte druhou část! Ž. *by*. U. Z kterých zvuků sestává *by*? U. Jaké i budete psáti? Ž. Široké. U. Proč? — U. Napište obě částky těsně vedle sebe a čtete celé slovo!

Poznám. Podobně počíná sobě učitel u ostatních slov cvičení a když žáci všecka slova na tabulky napsali, čtou je s tabulek, potom ze slabikáře.

U. Jak se jmenuje ono zvířátko, které dům hlídá, a zahradu a stádo opatruje? Ž. *Pes*. U. Dejte pozor, kolikráté hnu ústy, až budu toto slovo vyslovovati! Kolikráté hnul jsem ústy? Ž. *Tříkráté*. U. Který zvuk vyslovil jsem napřed? Ž. *p*. U. Patřte na ústa! U kterého zvuku bylo podobné položení úst? Ž. *Při b*. U. Vyslovte napřed *b* a potom *p*, a povězte, při kterém se pysky více stiskly? Ž. *Při p*. U. Abychom zvuk tento poznamenali, uděláme kolmou čáru pod linií a pravo uděláme tu samou čáru jako při *b*. Čím se liší tedy *p* od *b*? Ž. Že se pysky více stisknou a že při znamenání jej dělá se čárka kolmá pod linií. U. Napište *p*!

U. Spojte s *p*: *o! u! ů! ý! y! e! é! á! a! í! i!* Uč. Čtete, co jste byli napsali!

Poznám. Nyní se pokračuje jako v cvičení 16!

Jaroslávek přišel z jara do zahrady. Tam pod keřem našel modrý kvítek a ten líbezně voněl. I utřhl kvítek ten vonný a pospíchal k matince, aby jí ho dal a tím jí radost udělal. Matinka Jaroslávka políbila a za dárek ten mu pověděla, jak že tomu kvítku říkají. *Fiala* říkají tomu

kvítku, pravila matinka. U. Jak že říkají tomu kvítku? Ž. fiala. U. Právě mám při ruce fialu; podívejte se na ni! Kolik má lístků? jaký kmínek? jaké lupeny? U. Vyslovte jméno toho kvítku ještě jednou a zvolna! Ž. *fi-a-la*. U. Vyslovte první část toho jména! Ž. *fi*. U. Který zvuk slyšíte napřed? Ž. *f*. U. Pro tento zvuk uděláme sobě toto znamení (*f*). U. Z čeho sestává toto písmeno? — U. Přirovnejte je k *r*.

U. Napište *f*! U. Napište: *fi*! *fa*! *fu*! *fe*! *fy*! Bůh poslal anjela *Rafuela*, aby provázel mladého Tobiáše. Vyslovte hezky zvolna *rafael*. Z kolika částek sestává toto slovo? Ž. Ze tří. U. Vyslovte první část! U. Z kterých zvuků sestává? — U. Kterým písmenem napíšete *r*! U. Napište *ra*! U. Z kterých zvuků sestává druhá část? U. Kterým písmenem napíšete *f*? — U. Napište *fa*! U. Která jest třetí část slova *rafael*? Ž. *el*. U. Který zvuk slyšíte první? Ž. *e*. U. Který napíšete napřed? A který za ním? U. Čtěte, co jste byli napsali! U. Napište částky slova *rafael* ještě jednou, ale těsně vedlé sebe a čtěte je!

Poznam. Takovým způsobem vede učitel žáky, aby i ostatní slova cvičení napsali a čtli, napřed s tabulek, potom ze slabikáře.

Jeden klouček jmenoval se *Vít*. Ten jednou za parného dne v kalužině našel živou rybičku. Aby nelekla, až by voda vyschla, vzal *Vít* rybičku a do potoka ji pustil. *Vít* byl milosrdný. U. Jak že se jmenovalo ono milosrdné pachole? Ž. *Vít*. U. Vyslovte jméno jeho ještě jednou! U. Kolik zvuků jste vyslovili? Ž. Tři. U. Který zvuk jste vyslovili naposled? Ž. *t*. U. Všimněte si, jaké položení mají ústa při vyslovování zvuku *t*! U. Jazyk tlačí se mezi zuby, a zdá se jakoby zuby přetát byl. Toto poznamenejme tím, že uděláme kolmou čáru, na hoře trochu zaostřenou a přes ni nahoře tenkou vodorovnou (*t*). Napište si také *t*! U. Přirovnejte *t* k *f*; v čem jsou si tato písmena podobná? U. Čím se liší?

U. Spojte s *t*: *a*! *á*! *o*! *ý*! *y*! *u*! *ú*! *é*! *té* a čtěte, co jste byli napsali!

U. Povězte, kdo že tabule dělá? Ž. Truhlář. U. A z čeho? U. Které věci dělá také truhlář? U. Jsou-liž všechny tabule ze dřeva? Ž. — U. Z čeho jsou tabule v

okně? Ž. Ze skla. U. Z čeho jsou vaše tabulky? U. Tuto máme tabuli, ta je z plátna. U. Řemeslníci mívají tabulky z kovu; jak se říká tabulkám těm nad dílnami, krámy atd. řemeslníků? Ž. Štíty. U. Opakujte tu větu: Některá tabule je ze dřeva. U. Řekněte větu tu zvolna a povzte, které jest druhé slovo v ní? Ž. tabule. U. Rozdělte slovo tabule na částky! U. Z kterých zvuků sestává první část? U. Napište *ta*! U. Z kterých zvuků složena jest druhá část? U. Napište *bu*! U. Které zvuky slyšíte v třetí části? U. Napište třetí část! Napište nyní všechny tři části těsně vedle sebe! (Podobně děje se s ostatními slovy 19. cvičení.) — U. Vyložte si slabikáře, budeme čísti 19. cvičení! — Vezměte tabulky a opište 19. cvičení v tichosti, já zatím s vašimi staršími spolužáky budu pracovati.

Anna stála přede dveřmi a držela krajíček chleba medem namazaný v ruce. Bylo to před večerem. Tu přišlo k ní děvčátko. Děvčátko to nemělo ani otce ani matky. Bylo hladovo a prosilo Annu o kousek chleba. Anna byla také hladova a přece dala děvčátku, sirotku, celý ten krajíček chleba s medem. Děvčátko osiřelé poděkovalo za *dar*. U. Zač že poděkovalo děvčátku? Ž. Za dar. U. Který zvuk slyšíte napřed, když vyslovím dar? Ž. *d*. U. Vyslovte slovo dar sami a dejte pozor na položení úst! U. Při vyslovení *d* ohne se jazyk vzhůru a patra se dotýká. Toto ohnutí se jazyka poznamenáme obloučkem a vedle něj uděláme kolmou čáru nad linií (*d*). U. Kolika čárkami znamená se zvuk *d*? A jakými? — Kde stojí oblouček? U. Pište také *d*! Přirovnejte *d* k *b*; jaký rozdíl znamená mezi oběma písmenama? Ž. U *d* jest oblouček *před*, u *b* za kolmou čárkou. U. Napište nyní slovo dar; kolik písmen musíte napsati? Ž. Tři. U. Proč? Ž. Protože slyšíme tři zvuky. U. Který jest první? druhý? třetí? U. Napište slovo *rád*! U. Který zvuk napíšete v tomto slově napřed? U. Jak jsem vyslovil *a*? Ž. Dlouze. U. Aby každý po vás vyslovoval *a* dlouze, čím dlouhé *a* poznamenáte? Ž. Čárkou. U. Bůh dobrým dítkám všecko dobré *dává*. Vyslovte *dává* zvolna! U. Z kolika částí sestává slovo *dává*? Ž. Ze *dvou*. U. Která jest první? Ž. *dá*. U. A druhá? Ž. *vá*. U. Napište *dá*! Napište *vá*. U. Napište obě části těsně vedle sebe a čtete, co jste byli napsali!

Poznam. Podobně vedou se žáci, aby ostatní slova 20. cvičení napsali a čtli. Konečně čtou ze slabikáře. Když učitel starší žáky vyučuje tam, kde více tříd v jedné světelnici jest, mohou malí cvičení ze slabikáře opisovati.

U. Tuto vám okazuji *cín*; povězte, co že se z *cínu* dělá. U. A kde se dobývá? U. Cože vám okazuji? Ž. *cín*. U. Který zvuk slyší se na počátku slova *cín*? Ž. *c*. U. Všimněte sobě, jak jsou ústa položena. Zuby jsou skoro zataty a skulinu, která mezi nimi zůstává, přikrývá jazyk, když byl přilnul na patro, tak že má podobu tuto *c*. A tímto znaménkem budeme vždy znamenati zvuk *c*. U. Napište několikrát *c*! U. Napište nyní slovo *cín*! U. Povězte, čím že mlatici obilí mlátí? Ž. *Cepy*. U. Povězte první část toho slova! U. Napište *ce*. U. Povězte druhou část! U. Napište *py*! U. Jaké *i* budete psáti? Ž. *y*. U. Proč? (Ostatní slova 21. cvičení jako v předešlých cvičeních.)

U. Tuto okáži vám obrázek, na tom jest pták namalován. Pták ten jest černý a má žlutý zobák; jak pak se jmenuje? Ž. *Kos*. U. Vyslovte jméno tohoto ptáka zvolna a povězte, který zvuk že slyšíte na konci? Ž. *S*. U. Vyslovte zvuk ten ještě jednou a dejte pozor, jak jsou ústa položena! Zuby jsou skorem na sobě a koutky pysku se stahují, tak že celé položení úst taktó vypadá *o—o*. Než my postavíme znaménko toto kolmo taktó *S*. Napište třikrát *S*! Spojte se zvukem *s* zvuky: *il ei ol u; al il ů! ál a* napište, co jste spojili! Povězte, jak rozdrážděný had dělá? A jak dělá husa, když housátka svá brání? Ž. *s*. U. Had syčí; husa síčí. Říkejte to pō mně? Napište: had! síčí! Čtětě, co jste byli napsali. Napište také: husa síčí. *Poznam.* Na to vysvětlení; psaní a čtení slov z cvičení.

U. V zimě bývá snh; dítky brávají snh do rukou; kdo snh do rukou bere, toho v ruce, zebe. Někdy zebe tak do rukou, že až za nehty zajde. Komu zašlo za nehty, nesmí choditi k teplým kamnám, aniž strkati ruce do teplé

vody ale do studené. (Učitel poučuje žáky, jak chovati se mají, ustydše aneb zahřívše se.) U. Vyslovte *zebe*! Z kolika dílů sestává toto slovo? Ž. Ze dvou. U. Který jest první? Ž. *ze*. U. Vyslovte *ze* a povězte, který zvuk jest první? Ž. *z*. U. Pohleďte na má ústa! Jazyk nepohnutý jest a zuby otevřeny. Postavení zubů poznamenáme tenkými vodorovnými čárkami = a položení jazyka šikmou, tlustou čarou tak, že nabudeme znaménka tohoto **Z**. U. Který zvuk vydáte při spatření tohoto znaménka? U. Napište *ze*! Připište k *ze* ještě *be* a čtete, co jste byli napsaly!

U. Abyste mohli chleba kousati, co vám dal Bůh do úst? Ž. Zuby. U. Aby pokrm šel k duhu, musí se dobře rozkousati a se slinami smísiti; kdyby měl někdo špatné zuby, mohl-liž by pokrm dobře rozžvýkati? U. Vy máte dobré zuby, a aby dobrými zůstaly, o to musíte pečovati. Povím vám, co musíte dělati, a čeho se varovati, abyste měli zuby dobré. (Učitel poučuje.) U. Vyslovte ještě jednou zuby; z kolika částí sestává to slovo? Z kterých zvuků sestává *zu*? U. Napište *zu*! Připište *by*! Čtete! U. Spojte se zvukem *z* hlásky! *a! á! o! i! í! e!* Pište: *za! zá! ze! zí! zí! ze!* Čtete, co jste napsali!

(Učitel opět vysvětlí slova cvičení, dá je napsati a čísti napřed s tabulek, potom ze slabikáře.

U. Koho *zebe* v ruce, dýchá si na ně; ukažte jak! Dýchejte zvolna na tabulky. Já také budu dýchati; patřte na má ústa! U. Ústa jsou napřed i v zadu otevřena a jazyk se nehýbá. Toto položení úst takto naznačíme: jazyk čárou kolmou, a k té v pravo uděláme čárku kratší, ale jen na hoře obě spojíme, v dole nic, aby se tím otevřené hrdlo naznačilo, tedy takto: **h**. U. Z kolika čárek sestává toto písmeno? A jaké jsou tyto čárky? Kde jsou spojeny? A kde nejsou spojeny? U. Kterému písmenu jest *h* nejpodobnější? Ž. **h**. U. Čím se liší **h** od **b**? U. Spojte s tímto zvukem: *a! á! o! y! ý!* Povím vám o jednom děvčátku, jak matinku svou milovalo.

Boženka (tak tomu děvčátku říkali) měla jenom maminku, a ta maminka byla chudá a churavá, že nemohla pracovati. A Boženka byla ještě mladá a slabá, a také ničeho vydělati nemohla. Aby matinka sebe a Boženku uži-

vila, musila dobré lidi prositi, aby ji pomáhali. Na jaře a v letě chodívala na houby a na jahody, aby je prodala a chleba koupila. Boženka chodívala s sebou. Jednoho letního dne došla maminka s Boženkou do lesa a tam v pasece na výsluní červené jahody a maliny sbíraly, a matinka mezi tím Božence o Pánu Bohu vypravovala. V tom matka najednou bolestně vykřikla. Boženka přiskočila k mamince, a viděla, jak jí z rány na prstu krev chlípí. Rána ta byla od hada, který pod jahodím se skrýval a matku uštknul, když nevědomky se ho dotkla. Sotva Boženka zvěděla, co se bylo stalo, přiskočila k matce, prst raněný popadla a krev z něj ssála. Boženka myslila, že matinku uštknul had jedovatý a proto ssála krev z prstu, aby i jed vyssála, aby se s ostatní krví nesmíchal a aby od toho maminka neumřela. Boženka nemyslíla na svůj vlastní život, ona chtěla jenom maminku zachovati. Z lásky k matce byla by ráda sama umřela. A anděl Páně s nebe hleděl na dobré to dítě, zapsal hodný ten skutek a k trůnu Páně položil. Ani matinka ani Boženka neumřely. (Učitel vysvětlí, jak se zachovati sluší, když byl had někoho uštknul.)

U. Tuto okáží vám hady. Tento had jmenuje se zmije, tento užovka. Zmije jest jedovatá; užovka není jedovatá. U. Co jsem vám ukázal? Ž. Hady. U. Vyslovte hady na dvakrát! U. Co jste vyslovili napřed? Ž. ha. U. Kterých znamének užijeme, abychom *ha* napsali? U. Které písmeno napíšeme napřed? A které za ním? U. Připište k *ha* ještě *dy*? U. Jaké *i* budete psáti? Ž. *yl*
(Následuje vysvětlení, psaní a čtení slov cvičení.)

Jednou v letě chtělo si jedno děvče utrhnutí nezabudek, které podle řeky rostly. I spadlo do vody. Vlny unášely je. Ach, pomozte! volalo ubohé tonoucí děvče; ale nikdo z diváků nebyl s to, zachrániti je. Tu najednou spěchá rychlým krokem muž ku břehu; po oděvu bylo na něm viděti, že jest mlynářský chasník. Když spatřil, kde děvče tone, nemyslíl na svůj život, ale uvrhl se do proudu, plovat k děvčeti, co měl sly, až po krutém boji s vlnami k němu doplaval, je uchopil, šťastně na břeh vyploval a zachráněné dítě plačícím rodičům na klín položil.

Děkujte Bohu, že žijete mezi lidmi, kteří nad vámi bdí, vás opatrují a v neštěstí a nehodách pomáhají.

U. Jakže volalo ono topoucí děvče? Ž. Ach, pomozte!
 U. Vyslovte první slovo! Ž. Ach! U. Z kolika zvuků sestává ono slovo? Ž. Ze dvou. U. Který zvuk slyšíte naposled? Ž. *ch*.

U. Vyslovím *ch* sám; dejte pozor, jak jsou ústa položena! U. Ústa jsou tak položena jako při vyslovení zvuku *h*; toliko hrdlo se zoužší. Toto zoužení naznačíme znaménkem *c*, které před *h* postavíme = *ch*. Čím se liší *ch* od *h*? U. Vyslovte ach! Který zvuk slyšíte napřed? který na konci? Jak to napíšete? U. Spojte se zvukem *ch* hlásky: *e* *o*! *u*! *ú*! *a*! *á*! *y*! *ý*!

Počítejte od jedné do 10! Říkejte po mně 2, 4, 6, 8, 10! Tyto počty jsou sudé. 3, 5, 7, 9 jsou počty liché. Jmenujte sudý počet! Lichý! Dětky hrávají na sudou a na lichou, říkávajíce: sudá, lichá! U. Rozložte slovo lichá! Z kterých zvuků sestává *chá*? Napište *li* a připište *chá*.

Pozn. Následuj tuto vysvětlení, psaní, čtení ostatních slov ve cvičení 25.

V predešlých cvičeních ukázali jsme, jak by učitel počínati sobě mohl, když písmenům učí. Předpokládajíce, že každý dovede dle dřevnějších příkladů vyložití ostatní, pomůžeme některých tuto pokračujícíe.

U. Povězte, jak že mladým hadům říkáme? Ž. Hádata. U. Z kolika částek sestává toto slovo? Ž. Ze tří. U. Pověz druhou část! Ž. *da*. U. Z kterých hlásek sestává *da*? Ž. Z *ď* a *a*. U. Kterým písmenem napíšete *ď*? U. Napište *da*! Napište hádata. U. Kuře bojí se luňáka. U. Čeho že se bojí kuře? Ž. luňáka. U. Povězte, z kolika slabik sestává slovo luňáka? Ž. Ze tří. U. Vyslovte druhou slabiku! U. Z kterých hlásek sestává *ňu*? Ž. Z *ň* a *á*. U. Jak napíšete *ň*? U. Napište *ňá* vedlé *da*!

U. Jak že říkáme mladým kočkám? Ž. Kořata. U. Z kolika slabik sestává toto slovo? — Vyslov druhou slabiku! Které hlásky vyslovil jsi? Ž. *t* a *a*. U. Jak napíšeš *t*? U. Napište *ta* vedlé *řa* a *ňa*.

U. Ve svém slabikáři máte: co dědové zachovali, děti dědívalí. Z toho vybereme sobě slova: *dědové*, *děti* a *dědívalí*. U. Rozložte slovo dědové v slabiky! Které je první slabika? Ž. *dě*. U. Z kterých hlásek sestává tato slabika?

U. Já napíšu tuto slabiku na tabuli. Rozložte též slovo děti! Z kterých hlásek sestává první slabika? z kterých druhá? — Napíši vám i toto slovo na tabuli. U. Rozložte i slovo *dědívají* v slabiky! Z kterých hlásek sestává *dě*? z kterých *dí*? I toto slovo napíši na tabuli. Dále máte ve svých slabikářích: *bohatí lidé chodí bohatě oděni*. Povězte, z kterých hlásek sestává slabika *tě* v slově *bohatí*? Z kterých *dě* v slově *chodí*? Z kterých *tě* v slově *bohatě*? A z kterých hlásek sestávají slabiky *dě* a *ni* v slově *oděni*?
Napíši vám všechny tyto slabiky pod slabiky

Da, ta, ňa.
dě dí, tě tí, ni ně.

U. Přirovnáme *dě* a *dí* k *da*, *tě* a *tí* k *ta*, *ni* a *ně* k *na*.

U. Které písmeno jest první v slabice *da*? *Ž. d. U. A* za *d* stojí které písmeno? *Ž. a U.* Hlásek *d* před a psali jsme *d* a na něm tečku. U. Které písmeno jest první v slabice *ta*? A jak jsme psali *t*? — U. Jak jsme psali *ň* před *a* v slabice *ňa*? U. Patíte nyní na slabiky *dě* a *dí*; který hlásek slyšíte napřed? *Ž. d. U. A* které písmeno stojí za *d* v slabice *dě*? a které za *d* v slabice *dí*? U. Protože za *d* v slabice *dě* stojí *e*, neudělali jsme na *d* tečku ale na *e*. U. Napište *dělo*, *oděv*, *chudě*! U. V slabice *dí* stojí za *d* *i* (*i*). Po *d* všudy stojí *i* (*i*) a na *d* žádného znaménka se nedělá.

Poznámání.. Podobně počínej sobě učitel při ostatních slabikách. Na to následuje psaní a čtení vět v §. 36 obsažených a konečně čtení na slabikáři.

Tuto na obraze ukazují vám *kapra*. Povězte, co na kapru vidíte! U. Kapr jest ryba. Jak že se jmenuje ryba, kterou vám okazují? *Ž. Kapr.* U. Vyslovte slovo kapr na dvakrát! *Ž. ka-pr.* U. Povězte drnou část ještě jednou! *Ž. pr.* U. Z kolika hlásek sestává *pr.* *Ž. Ze dvou.* U. Která hláska jest první a která druhá? U. Napište první hlásku a vedlé ní druhou! — Čtete, co jste napsali? Napište celé slovo kapr! Napište *kopr*, *prší*, *prvý*, *prchá*.

Poznam. Podobně pokračuje se i u složení *r* s ostatními spoluhláskami, jakož i kde *l* v spojení s jednou spoluhláskou se objevuje.

